

Kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse Lemselermaten

De verwachte impact van natuurmaatregelen in
Natura 2000-gebied Lemselermaten

Kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse Lemselermaten

De verwachte impact van natuurmaatregelen in Natura
2000-gebied Lemselermaten

Katja Nagelkerke MSc
Dr. Inge van Roovert
Dr. Imke Smulders
Geert Offenbergh

Colofon

Het PON & Telos heeft dit onderzoek verricht in opdracht van

Auteur(s)

Katja Nagelkerke, Inge van Roovert, Imke Smulders en Geert Offenberg

Opmaak tabellen en figuren

Geert Offenberg, Mark Dierick

Fotograaf

Provincie Overijssel

Publicatienummer

24171

Datum

december 2024

© 2024 Het PON & Telos

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Het PON & Telos. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van Het PON & Telos. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan Het PON & Telos geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon-telos.nl

Managementsamenvatting

Op veel plekken in Nederland heeft de natuur het moeilijk. Provincies staan aan de lat om de achteruitgang van natuurkwaliteit en biodiversiteit tegen te gaan, in het kader van Europese verplichtingen rondom Natura 2000-doelstellingen. Zo ook voor het natuurgebied Lemselermaten dat in 2013 is aangewezen als Natura 2000-gebied. In oktober 2022 is het 'Inrichtingsplan Natura 2000 Lemselermaten' opgesteld door de gemeente Dinkelland, Staatsbosbeheer en andere betrokkenen. Dit inrichtingsplan beschrijft het definitieve maatregelpakket dat nodig is om de natuurdoelstellingen voor het natuurgebied Lemselermaten zeker te stellen. Het behalen van de natuurdoelen staat voorop, met daarnaast het streven om de impact op het omliggende gebied zo beperkt mogelijk te houden. De meeste maatregelen binnen het inrichtingsplan zijn hydrologisch van aard: er wordt op sommige plekken meer water vastgehouden en op andere plekken wordt het water beter afgevoerd. Voor sommige agrariërs in het omliggende gebied betekenen de maatregelen beperkingen. Daarbij wordt 23 ha cultuurgrond omgevormd tot natuur en vindt er op 27 ha cultuurgrond een pilot plaats met evenwichtsbemesting. Er is een kans dat deze cultuurgrond in de toekomst ook omgevormd wordt tot natuur. Om het perspectief van bewoners en ondernemers en de verwachte impact van de veranderingen die de maatregelen teweegbrengen in kaart te brengen, is een kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse (SEIA) uitgevoerd door Het PON & Telos.

In twee bijeenkomsten met betrokkenen uit het gebied (zoals agrariërs, ondernemers, inwoners, terreinbeherende- en overheidsorganisaties) is de verwachte impact van de natuurmaatregelen op de brede welvaart in het gebied opgehaald. De betrokkenen verwachten zowel positieve als negatieve effecten op bijna alle brede welvaartsthema's. Zo zien zij positieve mogelijkheden door de versterking van natuur(beleving), recreatie en de samenhang tussen landbouw en natuur, voor de gebiedsidentiteit, gezondheid, woonomgeving en economie. Daarnaast verwachten ze mogelijke negatieve impact op alle thema's, door wateroverlast, verhoogde stress door onzekerheid over de toekomst en een verminderd rendabel verdienmodel voor agrarische ondernemers, door beperkingen op grondgebruik.

Naast de verwachte impact van het inrichtingsplan, zijn tijdens de bijeenkomsten ook aandachtspunten en mogelijke oplossingen aangedragen door de betrokkenen. Zo vragen ze aandacht voor waterschade, het proces met de overheid, de lokale economie en de gebiedsbeleving. Zij zien oplossingen in het integraal oppakken van gebiedsopgaven, nieuwe werkzaamheden bij lokale ondernemers beleggen, het verweven van landbouw en natuur en duidelijke communicatie vanuit de overheid. Voor het verwachte gebrek aan economisch perspectief voor agrarische ondernemers, dragen betrokkenen oplossingen aan zoals alternatieve inkomsten via natuuronderhoud of het belonen van bijdragen aan maatschappelijke waarden.

Deze kwalitatieve SEIA geeft weer hoe betrokkenen de natuurmaatregelen beleven en welke impact zij verwachten, het is dus geen weergave van objectief te bepalen, daadwerkelijke impact. Uit de resultaten blijken sommige verwachte effecten niet per definitie voort te vloeien uit de veranderingen van het inrichtingsplan van Lemselermaten, maar uit bredere zorgen die leven in het gebied. Zo benoemen betrokkenen de effecten van de beschikbaarheid van grond en de komst van een nieuwe rondweg, terwijl dit niet gelieerd is aan het inrichtingsplan. Hierin ligt dus geen pleidooi voor aanpassing van de natuurmaatregelen, maar voor eenduidige communicatie over de daadwerkelijke veranderingen, samenhang tussen opgaven en oog voor de zorgen die leven in het gebied. Uit deze kwalitatieve SEIA zijn verschillende lessen te leren voor toekomstige gebiedsprocessen, zoals het rekening houden met autonome ontwikkelingen, met de onzekerheid die gepaard gaat met het gebiedsproces en het integraal bekijken van de verschillende opgaven in een gebied.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Lemselermaten	2
1.3	Brede welvaart	3
1.4	Onderzoeksvragen	4
1.5	Methodiek	4
1.6	Leeswijzer	6
2	Kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse	7
2.1	Factsheet Brede Welvaart	7
2.2	Kwalitatieve SEIA	8
2.2.1	Bijeenkomst 1: brede welvaartseffecten	8
2.2.2	Bijeenkomst 2: oplossingen en mogelijkheden	10
3	Conclusies	17
3.1	Verwachte sociaaleconomische impact	17
3.2	Kansen en geleerde lessen	18
	Bijlage A Indicatoren Factsheet Brede Welvaart	1
	Bijlage B Factsheet Brede Welvaart	4
	Bijlage C Bijeenkomst 1: Opzet	5
	Bijlage D Bijeenkomst 1: Vertrekpunten	6
	Bijlage E Bijeenkomst 1: Gesprekstool Provincie Overijssel	7
	Bijlage F Bijeenkomst 2: opzet	8
	Bijlage G Bijeenkomst 2: Gesprekstool Het PON & Telos	1

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Net als op veel plekken in Nederland heeft de natuur in Overijssel het moeilijk. Voor alle provincies gelden verplichtingen om de achteruitgang van de natuur te stoppen, in het kader van het Europese Natura 2000-beleid. Ook in de provincie Overijssel moeten hiervoor maatregelen worden getroffen. In Overijssel liggen 24 Natura 2000-gebieden. Het gebied Lemselermaten is één van die Natura 2000-gebieden en is in 2013 als zodanig door het ministerie van Economische Zaken aangewezen.

In mei 2015 zijn de uitgangspunten voor een passend maatregelpakket voor het natuurgebied Lemselermaten vastgelegd in de Verkenning Lemselermaten, uitgevoerd door de gemeente Dinkelland in opdracht van Samen Werkt Beter¹. Na de verkenningsfase is in juni 2016 door de gemeente Dinkelland het Projectplan Ontwikkelopgave Natura 2000 opgesteld. Hierin is een overzicht opgenomen van alle benodigde maatregelen om de Europese natuurdoelen te behalen in Lemselermaten. Op basis van het projectplan zijn nog aanvullende onderzoeken verricht.

De volgende drie kernopgaven zijn vastgesteld voor Lemselermaten:

- Herstel van kwaliteit en uitbreiding van het areaal kalkmoerassen. Voor deze opgave geldt een 'sense of urgency'²;
- Ontwikkelen van kleinschalige mozaïeken van hei-schrale graslanden en blauwgraslanden met andere beekdalgraslanden en met vochtige heiden (hogere zandgronden) op de beekdalflank, ten behoeve van amfibieën, reptielen en insecten;
- Herstel van kwaliteit en vergroting van het areaal vochtige alluviale bossen en beekbegeleidende bossen en behoud leefgebied zeggekorfslak.

Het behalen van de natuurdoelen staat voorop, met daarnaast het streven om de impact op het omliggende gebied zo beperkt mogelijk te houden. In oktober 2022 is op basis van het projectplan en de aanvullende onderzoeken het inrichtingsplan Natura 2000 Lemselermaten opgesteld. Dit inrichtingsplan beschrijft het definitieve maatregelpakket dat nodig is om de Natura 2000-doelen voor het natuurgebied Lemselermaten zeker te stellen. Dit definitieve maatregelpakket, vertaald in het inrichtingsplan, is tot stand gekomen in een intensief proces met de Samen Werkt Beter-partners, onafhankelijke

¹ 'Samen Werkt Beter' zet zich in voor een duurzame ontwikkeling van het landelijk gebied in Overijssel, in verbinding met het stedelijk gebied. Daarmee zorgen de vijftien betrokken Overijsselse organisaties voor een goede balans tussen economie en ecologie.

² Een "sense of urgency" is toegekend aan kernopgaven als binnen nu en 10 jaar mogelijk een onherstelbare situatie ontstaat. De inschatting is gemaakt dat een kernopgave, en de daaronderliggende verplichting om minimaal de huidige waarden in stand te houden, dan niet meer realiseerbaar zijn. Kernopgaven met een "sense of urgency" moeten middels (beheer)maatregelen binnen tien jaar (vanaf 2015) op orde zijn gebracht. Het begrip is afkomstig uit de Beheerplannen Natura 2000, in dit geval Beheerplan Natura 2000 Lemselermaten. (*Bron Beheerplan Lemselermaten, Bij12*)

deskundigen en het gebied (grondeigenaren, bewoners en omwonenden). Het plan beschrijft zowel de interne maatregelen (binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied) als externe maatregelen (op of buiten de Natura 2000-begrenzing en de grote waterlopen en beken door het gebied).

1.2 Lemselermaten

Het Natura 2000-gebied Lemselermaten beslaat een oppervlakte van 56 ha en is daarmee een relatief klein gebied. Door het uittreden van grondwater (kwel) in de lage delen is Lemselermaten van oorsprong een nat gebied. De natuur die zich hier heeft ontwikkeld is een gevolg van de combinatie van deze natte omstandigheden en het gebruik door de mens. Hierdoor is een aaneengesloten vochtig alluviaal bosgebied ontstaan, afgewisseld met kleinschalige open gebieden met natte graslanden en vochtige heide.³

Het natuurgebied Lemselermaten wordt aan alle zijden omgeven door landbouwgronden en agrarische bedrijven met (bedrijfs-) woningen. De agrarische bedrijven zijn melk- en vleesveehouderijen. Er zijn geen wandel- of fietspaden aanwezig binnen het natuurgebied. Ook liggen er geen verblijfsrecreatiebedrijven in de directe omgeving. De Dollanddijk wordt gebruikt door de Lemselose Klootschietvereniging. Ten zuiden van Lemselermaten ligt de drinkwaterwinning Weerselo van Vitens.

Het grootste probleem in Lemselermaten is de verminderde kweldruk. Hierdoor treedt er verdroging en verzuring op en zijn er waterkwaliteitsproblemen die veroorzaakt worden door nitraat uit het omliggende landbouwgebied en de natuurlijke aanwezigheid van pyriet. De meeste maatregelen in het inrichtingsplan Natura 2000 Lemselermaten zijn dan ook hydrologisch van aard: er wordt op sommige plekken meer water vastgehouden en op andere plekken wordt het water beter afgevoerd. Voor sommige agrariërs in het omliggende gebied betekenen de maatregelen beperkingen, zo mag op specifieke akkers geen bemesting meer plaatsvinden, het land alleen als blijvend grasland worden ingezet of worden delen omgezet naar natuur. Voor de bemestingsmaatregelen wordt onderscheid gemaakt tussen een 10-jaarszone en de 30-jaarszone. In de 10-jaarszone is het doel om de toevoer van stikstof en nitraat naar de habitats te voorkomen, hier wordt ongeveer 23 ha cultuurgrond omgevormd tot natuur. Voor de 30-jaarszone is het doel om de reactie van nitraat met pyriet te stoppen om te voorkomen dat sulfaat ontstaat. In de 30-jaarszone wordt op ongeveer 27 ha een pilot gedaan met evenwichtsbemesting, waarbij agrariërs net zoveel meststoffen mogen gebruiken als er aan de grond worden onttrokken. Slaagt deze pilot, dan blijft de grond cultuurgrond met evenwichtsbemesting. Slaagt de pilot niet, dan worden de 27 ha cultuurgrond alsnog omgevormd tot natuur.

Het maatregelpakket is besproken met de betrokken particuliere grondeigenaren. Waar mogelijk zijn specifieke wensen van eigenaren als mitigerende maatregelen (effectverzachtende maatregelen) of meekoppelkansen (reeds bestaande wensen, die tijdens de uitvoering kunnen worden meegenomen), opgenomen in het inrichtingsplan. Indien mitigerende maatregelen niet mogelijk zijn, wordt geprobeerd gronden te ruilen of

³ Inrichtingsplan Natura 2000-gebied Lemselermaten. Gemeente Dinkelland

eigenaren in geld te vergoeden, inclusief de inkomensschade. In het inrichtingsplan is ook aandacht voor mogelijk nieuwe kansen, zoals het verbeteren van de wandelmogelijkheden in combinatie met informatievoorziening over het natuurgebied en rustplekken.

Naast de herinrichting van het natuurgebied spelen er voor inwoners, en tijdens een tienjarig gebiedsproces, ook andere ontwikkelingen in de omgeving die mogelijk leiden tot kansen of bedreigingen. De provincie is bezig met een planvormingstraject om een rondweg rondom Weerselo aan te leggen. De weg is geprojecteerd ten noordwesten van het Natura 2000-gebied Lemselermaten en enkele grondeigenaren worden door beide projecten geraakt. Daarbij bestaan er plannen van Defensie om mogelijk een grootschalige munitieopslag te plaatsen nabij dezelfde buurten (Agelo en Rossum). Dit zou betekenen dat hierdoor 24 woningen moeten verdwijnen, waar 27 gezinnen wonen.

Figuur 1. Kaart van Lemselermaten. Bron: Inrichtingsplan Natura 2000-gebied Lemselermaten, 2022.

1.3 Brede welvaart

Om de sociaaleconomische impact in kaart te brengen, wordt er gekeken naar de effecten van natuurmaatregelen op de brede welvaart in het gebied. Het concept brede welvaart biedt een bril om op een meerdimensionale wijze naar economie en samenleving te kijken. Waar het (neo)klassieke welvaartsbegrip, met het BBP als maat, zich beperkt tot de mate waarin mensen in hun materiële behoeften kunnen voorzien, brengt brede welvaart ook de niet-materiële behoeften van mensen in beeld. Welvaart is immers meer dan alleen inkomen en verdienvermogen. Ook gezondheid, sociale contacten en de woonomgeving doen ertoe. Het gaat in essentie om de kwaliteit van leven van mensen. Die kwaliteit van

leven wordt in belangrijke mate bepaald door de kwaliteit van de sociale én fysieke leefomgeving⁴ (CBS, 2023).

1.4 Onderzoeksvragen

Met de uitvoering van dit onderzoek verkrijgt de provincie Overijssel inzicht in de manier waarop de verschillende betrokkenen in het gebied (inwoners, ondernemers en gebiedspartners) de impact van de voorgenomen maatregelen beleven. Dit inzicht wordt verkregen door binnen dit onderzoek een de huidige staat van de brede welvaart in Lemselermaten in kaart te brengen op basis van kwantitatief onderzoek, en door met betrokkenen uit het gebied in gesprek te gaan over de verwachte effecten van de maatregelen op de brede welvaart (kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse). Ditzelfde onderzoek is ook uitgevoerd voor het nabijgelegen gebied Achter de Voort, Agelerbroek en Voltherbroek. Na afloop van de kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse (SEIA) in beide gebieden worden de geleerde lessen en methodiek opgenomen in een handreiking.

De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord:

- 1 Wat is de huidige staat van de brede welvaart in het onderzoeksgebied en welke ontwikkelingen zijn er gaande?
- 2 Welke verwachte impact hebben de beoogde maatregelen uit het inrichtingsplan op de verschillende brede welvaartsthema's?
- 3 Welke kansen liggen er voor het gebiedsproces, de betrokken overheden of andere partners om de leefbaarheid in het gebied te versterken?

Dit kwalitatieve onderzoek naar de verwachte effecten van de maatregelen uit het inrichtingsplan levert een overzicht van ervaringen, verwachtingen en aandachtspunten van betrokkenen uit het gebied vanuit verschillende perspectieven, zoals inwoners, ondernemers (waaronder agrariërs) en natuurbeschermende en terreinbeherende organisaties. Dit beeld geeft dus geen objectieve analyse van de te verwachten impact van de maatregelen, maar een beeld van de beleving en verwachtingen van mensen die wonen en werken in het gebied.

1.5 Methodiek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is gebruik gemaakt van een combinatie van methoden: kwantitatief onderzoek naar de huidige brede welvaart (factsheet Brede welvaart) en kwalitatief onderzoek naar de verwachte impact van het inrichtingsplan op de brede welvaart (kwalitatieve SEIA met behulp van een gespreksmethode).

Factsheet Brede welvaart

De factsheet betreft een weergave van de huidige brede welvaart in Lemselermaten en de ontwikkelingen en trends in de regio, de gemeente Dinkelland en provincie Overijssel. De

⁴ CBS. (2023). *Brede welvaart*. Centraal Bureau Voor de Statistiek. [Link](#).

factsheet is tijdens de tweede bijeenkomst ter inzage op tafel gelegd. De deelnemers konden hier op eigen initiatief kennis van nemen.

Voor het in beeld brengen van de brede welvaart wordt het model van de provincie Overijssel gehanteerd. In dit model worden de volgende acht thema's onderscheiden:

- Gezondheid en welzijn
- Natuur en milieu
- Sociale cohesie en lokale kracht
- Bereikbare voorzieningen
- Veiligheid
- Werk en economie
- Wonen en ruimtelijke kwaliteit
- Erfgoed en identiteit

Om de autonome ontwikkelingen en trends in de regio en specifiek voor de agrarische sector goed in te schatten wordt niet alleen de huidige brede welvaart in beeld gebracht, maar zijn ook gegevens geanalyseerd van de afgelopen 5 tot 10 jaar. De gegevens worden verzameld op het laagst mogelijke schaalniveau. Voor sommige indicatoren is dit wijk- en buurniveau (Tilligte, Groot Agelo, Klein Agelo, Weerselo en Rossum), voor andere indicatoren is dat gemeenteniveau (gemeente Dinkelland) en voor een enkele indicator is dat provincieniveau (Provincie Overijssel). Een gedetailleerde beschrijving van de indicatoren is opgenomen in bijlage A.

Gespreksmethode kwalitatieve SEIA

De gespreksmethode voor de kwalitatieve SEIA bestaat uit de volgende twee stappen: een maatregelenanalyse (1) en bijeenkomsten in het gebied (2). In de eerste stap worden de maatregelen uit het inrichtingsplan geanalyseerd en wordt bepaald tot welke veranderingen deze leiden op het gebied van landbouw, wonen en recreatie. Dit gebeurt op basis van de locatie en omvang van de maatregelen, de relevantie voor de betrokkenen en de mate waarin deze leiden tot gebruiksbeperkingen of veranderingen voor de landbouwbedrijfsvoering, woonomgeving of gebiedsrecreatie.

In de tweede stap worden twee fysieke bijeenkomsten georganiseerd met betrokkenen om ervaringen en inzichten op te halen. Voor de fysieke bijeenkomsten is een zo divers mogelijke groep mensen uitgenodigd. Het doel is om een groep deelnemers te hebben waarin de verschillende perspectieven uit het gebied zoveel mogelijk vertegenwoordigd zijn, zoals inwoners, ondernemers (waaronder agrariërs), natuurbescherming, terreinbeherende organisaties, recreatie, erfgoed en betrokken overheidsfunctionarissen. Om de gesprekken te structureren zijn twee gesprekstoelen ontwikkeld, voor de eerste bijeenkomst door de provincie Overijssel (op basis van de SEEA integrale gebiedsaanpak van Wageningen Economic Research⁵) en voor de tweede bijeenkomst door Het PON & Telos. Hiermee wordt zowel de verwachte impact van de natuurmaatregelen op brede

⁵ Stijn Reinhard, Monica van Alphen, Veerle Siegerink, Daniëlle Ooms, 2023. Sociaal-economische effectenanalyse integrale gebiedsaanpak (SEEA); Gespreksprotocol voor gebiedssessies. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2023-052. <https://edepot.wur.nl/630516>

welvaart opgehaald, als mogelijke oplossingen voor - door de deelnemers geopperde - aandachtspunten.

Een gedetailleerde beschrijving van de gespreksmethodiek met praktische handvatten volgt in een afzonderlijk gepubliceerde handreiking, na afronding van de kwalitatieve SEIA's voor de gebieden Agelerbroek, Voltherbroek en Achter de Voort (AVAV) en Lemselermaten.

1.6 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een uiteenzetting van de resultaten van het kwantitatieve deel en het kwalitatieve deel van het onderzoek, waarna in hoofdstuk 3 een samenvatting volgt met conclusies over de verwachte sociaaleconomische impact, mogelijkheden om de leefbaarheid in het gebied te verbeteren en aanbevelingen voor toekomstige gebiedsprocessen.

2 Kwalitatieve sociaaleconomische impactanalyse

Voor een objectief beeld van de huidige brede welvaart in Lemselermaten is een factsheet opgesteld aan de hand van verschillende brede welvaartsindicatoren. Voor de verwachte sociaaleconomische impact van de natuurmaatregelen zijn twee bijeenkomsten in het gebied georganiseerd. In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de resultaten van de factsheet en de bijeenkomsten weergegeven.

2.1 Factsheet Brede Welvaart

Met de Factsheet is de huidige brede welvaart van Lemselermaten in kaart gebracht aan de hand van acht thema's: Natuur en milieu, Werk en economie, Gezondheid en welzijn, Wonen en ruimtelijke kwaliteit, Veiligheid, Sociale cohesie en lokale kracht, Bereikbare voorzieningen en Erfgoed en identiteit. Het Natura 2000-gebied Agelerbroek, Voltherbroek en Achter de Voort (AVAV) is ook weergegeven in de factsheet, omdat hier gelijktijdig eenzelfde gebiedsproces loopt en sommige indicatoren op gemeente- en provincieniveau in kaart worden gebracht. [De factsheet is hier te vinden](#) en in bijlage B. Hierna volgt een korte samenvatting van de factsheet.

Demografische ontwikkeling en agrarische sector

Van de 2.690 inwoners in AVAV en Lemselermaten, wonen de meeste mensen in Rossum (950 inwoners) en Weerselo (810). In verhouding tot andere leeftijdsgroepen, zijn de meeste inwoners tussen de 45 en 65 jaar. In de gemeente Dinkelland is het aantal landbouwbedrijven in de afgelopen 10 jaar afgenomen, zo ook het aantal rundveehouders. Het aantal runderen, geiten en akkerbouwbedrijven is in dezelfde periode toegenomen.

Natuur en milieu

Hoewel de ammoniakemissie gelijk is gebleven in de gemeente Dinkelland, is de concentratie fijnstof PM 2.5 bijna gehalveerd, in ongeveer tien jaar tijd. Er is een toename van hittestress in het gebied, tussen 2017 en 2022. Tussen 2016 en 2021 is er een toename van particulier opgewekte zonnestroom. In Lemselermaten is de grondwaterstand gedaald tussen 2012 en 2019.

Werk en economie

Sinds 2019 is er een toename van het aantal werkzame inwoners in de gebieden. En hoewel er sinds 2012 minder mensen moeite hebben met rondkomen, is er vanaf 2020 weer een steeds grotere groep die hier last van heeft. Het vertrouwen in de economie is sterk gedaald in de provincie Overijssel, van 24% in 2017 naar -42% in 2023. Sinds 2013 neemt het aantal economische activiteiten toe in de gemeente Dinkelland, en sinds 2018 ook het aantal beschikbare banen.

Gezondheid en welzijn

In 2022 beoordelen de inwoners van beide gebieden hun gezondheid lager, beweegt een grotere groep minder vaak en ervaren meer inwoners stress dan voorheen. Inwoners van de

gemeente Dinkelland geven aan vaker tevreden te zijn met hun leven en de hoeveelheid vrije tijd in 2022, in vergelijking met 2013. Ook is de gemiddelde levensverwachting gestegen tussen 2009 en 2018.

Wonen en ruimtelijke kwaliteit

In 2021 zijn inwoners vaker tevreden met hun woonomgeving dan in 2012, binnen Lemselermaten en AVAV. Van alle buurten scoort Klein Agelo het hoogst op de beweegvriendelijkheid van de omgeving (de bereikbaarheid van en mogelijkheden om te bewegen in de openbare ruimte), de buurt Weerselo komt op de derde plaats.

Veiligheid

In 2023 voelt een kwart van de inwoners van de gemeente Dinkelland zich wel eens of vaak onveilig.

Sociale cohesie en lokale kracht

In de buurten binnen AVAV en Lemselermaten zijn de redzaamheid en het aantal vrijwilligers tussen 2016 en 2022 afgenomen. Binnen de gemeente Dinkelland is het sociaal contact afgenomen in 2022, in vergelijking met 2012. Het vertrouwen in de overheid is in diezelfde periode toegenomen.

Erfgoed en identiteit

In de gemeente Dinkelland zijn er 2 beschermde dorps- of stadsgezichten met cultuurhistorische waarde en 4,7 Rijksmonumenten per 1.000 inwoners.

Bereikbare voorzieningen

Gemiddeld gezien zijn de afstanden tot supermarkten, horeca en bushaltes tussen 2014 en 2022 nagenoeg gelijk gebleven. In dezelfde periode is de afstand tot vrijetijdsvoorzieningen licht afgenomen. In Weerselo zijn de afstanden tot vrijetijdsvoorzieningen en levensmiddelen het kortst, in vergelijking met de andere buurten in het gebied. Alleen in Klein Agelo zijn de afstanden tot horeca en bushaltes korter dan in Weerselo.

2.2 Kwalitatieve SEIA

De twee bijeenkomsten in het gebied brengen in beeld welke sociaaleconomische impact de deelnemers verwachten van de maatregelen uit het inrichtingsplan. In de verslaglegging is ervoor gekozen dicht bij de bewoording van de deelnemers te blijven, om een zo zuiver mogelijk beeld te schetsen van hun inbreng. De resultaten zijn dus geen weergaven van de daadwerkelijke impact van het inrichtingsplan op de brede welvaart in het gebied, maar de interpretatie en beleving van de deelnemers aan tafel.

2.2.1 Bijeenkomst 1: brede welvaartseffecten

Tijdens de eerste bijeenkomst brachten de aanwezige deelnemers de verwachte impact van de natuurmaatregelen in kaart. Vanuit drie invalshoeken (landbouw, natuur, wonen) en ieders persoonlijke perspectief geven de deelnemers de verwachte positieve, negatieve en onbekende effecten op de brede welvaart in het gebied aan. Ook gaven zij kansen en aandachtspunten mee.

Deelnemers

Bij de eerste bijeenkomst waren 16 deelnemers aanwezig, die vanuit verschillende perspectieven betrokken zijn bij het gebied. Onder de deelnemers waren agrariërs, inwoners (waaronder boseigenaren), een vertrouwenspersoon, ondernemers uit de recreatiesector en afgevaardigden van de gemeente, LTO Noord en het waterschap. De agrarische ondernemers waren qua aantal het sterkst vertegenwoordigd.

Positieve effecten

De deelnemers verwachten positieve effecten van de maatregelen op de brede welvaart door de toename van natuur, biodiversiteit, werkgelegenheid en landschapselementen. De deelnemers schatten in dat een groenere omgeving bijdraagt aan een betere woonbeleving (*wonen & ruimtelijke kwaliteit*), een toename van de fysieke gezondheid (*gezondheid & welzijn*) en een versterking van de flora en fauna (*natuur & milieu*). Voor de lokale economie verwachten zij positieve impact door de verkoop van streekproducten, door toerisme en de inzet van de lokale bevolking bij de inrichting en het onderhoud van het natuurgebied (*werk & economie*). Sommige deelnemers voorzien positieve impact op de beleefde gebiedsidentiteit: het verweven van landbouw met natuur leidt mogelijk tot de terugkeer van het vroegere landschap met elementen als kleine maatjes (weilanden) (*erfgoed & identiteit*).

Negatieve effecten

De deelnemers voorzien mogelijke negatieve effecten op alle brede welvaartsthema's. Ze benoemen de langlopende onzekerheid bij de agrariërs, die zorgt voor stress en frustratie op individueel niveau (*gezondheid & welzijn*) maar ook voor spanningsopbouw in de gemeenschap (*sociale cohesie & lokale kracht*). Ook kunnen sommige deelnemers zich voorstellen dat door de spanning of beperkingen inwoners verhuizen. Indien mensen verhuizen, benoemen een aantal deelnemers dat dit op den duur ook kan zorgen voor het verdwijnen van voorzieningen (*bereikbare voorzieningen*).

Voor de natuur beschrijven de deelnemers dat door de maatregelen mogelijk eiken en beuken verdwijnen, aangezien deze minder goed gedijen in een natter landschap (*natuur & milieu*). Doordat de maatregelen beperkingen opleggen aan sommige agrariërs, verwachten de deelnemers een negatief effect op de werkgelegenheid. Ze geven aan dat er op dit moment geen economisch haalbaar toekomstperspectief is en de onzekerheid ervoor zorgt dat agrariërs geen investeringen doen (*werk & economie*). Doordat het gebied natter wordt, voorzien de deelnemers wateroverlast, wat volgens hen de kans op schimmelvorming (*gezondheid & welzijn*), overstromingen (*veiligheid*) en schade aan huizen (*wonen & ruimtelijke kwaliteit*) vergroot. Ten slotte noemen een aantal deelnemers dat het verdwijnen van de koe in de wei of het boerenlandschap een negatief effect heeft op de gebiedsidentiteit (*erfgoed & identiteit*).

Onbekende effecten

In de categorie 'onbekende effecten' konden deelnemers de verwachte effecten benoemen waarvan zij nog niet weten of deze positief of negatief zullen zijn. Toename van toerisme is er daar één van: deelnemers benoemen dat dit kan leiden tot meer werkgelegenheid, maar

ook voor meer afval in het gebied. Ook benoemen de deelnemers de onbekende effecten van de vernatting van het gebied op de aanwezige natuur en de drinkwatervoorziening. De stapeling van opgaven in het gebied blijft ook niet onbenoemd: wat is het effect van het Natura 2000-gebied op de rondweg en vice versa? Sommige deelnemers zien de rondweg als noodzaak voor het verbeteren van de verkeersveiligheid. Ten slotte worden de onbekende effecten van de mogelijke komst van nieuwe agrarische bedrijven benoemd. Wanneer huidige bedrijven stoppen bestaat de kans dat zij gronden verpachten of verkopen aan agrarische ondernemers met intensievere teelten (zoals lelieteelt), die mogelijk voor meer of andersoortige milieubelasting zorgen.

Kansen

De deelnemers zien kansen in de uitgebreidere mogelijkheden voor recreatie in het gebied. Dankzij meer bezoek van buiten het gebied kan er werkgelegenheid voor de lokale bevolking ontstaan, net als meer sociale controle en daarmee een verbeterde veiligheid. Ook in het onderhouden en inrichten van het natuurgebied zien deelnemers kansen voor werk voor de lokale bevolking. Daarnaast benoemen zij de kansen van agrarisch natuurbeheer en het leveren van ecosysteemdiensten, wat positief kan bijdragen aan een verdienmodel voor de agrarische ondernemers en aan het herstellen van de vroegere gebiedsidentiteit met kleine weilandjes en oude structuren. Ook benoemen de deelnemers dat het natuurgebied nu niet of niet gemakkelijk toegankelijk is voor bezoekers, terwijl het duidelijker openstellen een kans biedt voor de natuurbeleving en draagvlak voor de plannen. Daarbij geven sommige deelnemers aan dat het zou helpen om visueel te maken wat het beoogde resultaat is van de plannen. Ten slotte worden er ook ideeën geopperd om bewoners de natuur meer te laten beleven, zoals met watervoorraden waarin gevestigd kan worden of meer schaatsmogelijkheden door de aanleg van nieuwe waterwegen.

Aandachtspunten

Tijdens de eerste bijeenkomst geven de deelnemers punten aan waarvan zij vinden dat hier aandacht voor moet zijn bij de uitvoering van de maatregelen. Hierbij komen verschillende eerdergenoemde thema's aan bod. Zo wordt er aandacht gevraagd voor de kwaliteit van woningen (vernatting, schimmelvorming in kelders en kruipruimtes), het verdienmodel voor de agrariër en het bewaken van de gebiedsidentiteit. Ook wordt nogmaals benoemd dat het natuurgebied niet leeft onder bewoners, doordat het niet toegankelijk voelt.

Bredere ontwikkelingen vragen volgens de deelnemers ook om aandacht: zo zorgt de LBV-regeling ervoor dat juist nieuwe stallen worden afgebroken, waardoor veeteelt mogelijk plaatsmaakt voor intensievere akkerbouw. Daarbij wordt ervaren dat de compensatie voor agrariërs die getroffen worden door de maatregelen op dit moment niet toereikend is: er is geen grond beschikbaar om grond te ruilen, terwijl zij dit nodig achten om het bedrijf voort te kunnen zetten. Op het gebied van veiligheid geven sommige deelnemers aan dat er nu al sprake is van drugscriminaliteit rondom het natuurgebied, en dat dit aangepakt dient te worden. Ten slotte vragen bewoners aandacht voor de leefbaarheid in het gebied, in relatie tot de werkgelegenheid, het aantrekken van jongeren en de collectief ervaren stress van de plannen in het gebied.

2.2.2 Bijeenkomst 2: oplossingen en mogelijkheden

De benoemde effecten, kansen en aandachtspunten van de eerste bijeenkomst zijn geclusterd tot negen samenhangende onderwerpen. Deze onderwerpen beschrijven waar aandacht voor nodig is tijdens de uitvoering van de natuurmaatregelen. Tijdens de tweede bijeenkomst gaan de deelnemers op zoek naar de oplossingen voor deze negen aandachtspunten. Hierbij benoemen ze ook wat en wie er nodig is om deze oplossing(en) mogelijk te maken.

Deelnemers

Voor de tweede bijeenkomst kwamen 13 deelnemers bijeen, waarvan het grootste deel dezelfde betrokkenen als bij de eerste bijeenkomst. Onder de deelnemers waren agrariërs, inwoners (waaronder boseigenaren), een vertrouwenspersoon, ondernemers uit de recreatiesector en afgevaardigden van de gemeente, LTO Noord en terreinbeherende organisaties.

Negen aandachtspunten en oplossingen

De benoemde aandachtspunten betreffen: veiligheid, water, gemeenschap, lokale economie, marktwerking, proces vanuit de overheid, samenhang met andere opgaven, gebiedsidentiteit en de verbinding met het natuurgebied. Per aandachtspunt worden de opmerkingen van de deelnemers beschreven, waarna verder wordt ingegaan op aanvullingen en oplossingen.

Veiligheid

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Drugsdealers in het gebied, zijn nu al aanwezig.*
- *Illegale dumpingen door extensiever gebruik van grond en eigendom*
- *Vestiging wolf*

Ter aanvulling op het punt *veiligheid* benoemden deelnemers de mogelijke overlast van flora en fauna, indien deze niet goed onderhouden wordt. Zo kan dat zorgelijk zijn voor de verkeersveiligheid. De deelnemers vragen zich af of er voldoende budget is om het terrein goed te onderhouden. Ook werd ter aanvulling aangedragen dat er in de toekomst meer leegstand van agrarische gebouwen kan ontstaan, wat de kans op criminele activiteiten vergroot.

Oplossingen voor de mogelijke negatieve impact op veiligheid zien deelnemers in het investeren in goed toezicht en onderhoud van het gebied. Niet eenmaal per jaar, maar structureel. Daarbij stellen ze ook oplossingen voor om drugscriminaliteit of illegale dumpingen tegen te gaan, zoals het intensiveren van controles, het plaatsen van hekken of (wegneembare) slagbomen, het ophangen van camera's of stimulering van nieuwe bedrijfspormen in de leegstaande panden. Om deze oplossingen mogelijk te maken zien zij rollen voor de politie, gemeente en provincie. Daarbij geven zij aan dat een samenwerking tussen grondeigenaren en gemeente nodig is, zodat investeringen in een verbeterde veiligheid maatschappelijk vergoed worden en niet alleen voor de rekening van de eigenaar komen.

Water

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Effect op kwaliteit van woningen (vernatting, schimmelvorming in kelders en kruipruimtes)*
- *Eiken en andere flora verdwijnen mogelijk door de vernatting*
- *Meer kans op ziektes bij rundvee, reeën, hoefdieren*
- *Kwaliteit en opbrengst ruwvoer wordt minder als het natter is*
- *Meer kans op muggen bij stilstaand water*

De groep deelnemers die het aandachtspunt *water* besprak tijdens de bijeenkomst had hier nog enkele aanvullingen op. Zij benoemen een mogelijke toename van ganzen in het gebied, wat kan leiden tot faunaschade en vogelgriep. Ook geven zij aan dat andere dieren die niet van natte voeten houden wellicht wegtrekken en dat de kwaliteit van wegen in het gebied achteruitgaat als er veel wateroverlast is bij piekbuien.

De oplossing voor de (verwachte) waterproblematiek in het gebied zien de deelnemers in de combinatie van techniek en natuur. Technisch is het mogelijk om de waterstand te verhogen of verlagen, of op specifieke plekken water te beheersen met stuwen. Ze stellen voor om hier lokaal maatwerkoplossingen voor te vinden. Zo moet in sommige gevallen stilstaand water worden voorkomen, om broedplekken voor muggen tegen te gaan. Woningen met waterschade moeten compensatie krijgen of er moeten maatregelen worden getroffen om deze waterschade tegen te gaan. De opbrengstvermindering van het land moet worden gecompenseerd en bij piekbuien moet afvoer van het water mogelijk worden gemaakt.

Om de oplossingen te realiseren benoemen deelnemers dat waterschappen, grondeigenaren, water-experts en technische experts nodig zijn. Voor het beheersen van water en het voorkomen van stilstaand water zien zij een rol voor de waterschappen. Voor de compensatie van de waardevermindering van woningen en grondopbrengst benoemen zij vooral de rol van de provincie en in mindere mate de gemeente.

Gemeenschap

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Toekomstig welzijn en gezondheid voor individuele bewoners (jarenlange onzekerheid, stress, frustratie)*
- *De onzekerheid en onwetendheid veroorzaken onrust in de buurt*
- *Kans dat mensen vertrekken door leefbeperking*
- *Zorg dat een lokale sociale activiteit zoals klootschieten door kan gaan*

Aanvullend op bovengenoemde effecten beschrijven de deelnemers dat de onzekerheid vooral al erg lang voortduurt. Voor sommige bewoners loopt het proces van veranderingen voor hun percelen al van voor 2000. In de ervaring van deelnemers worden er steeds andere contactpersonen aangewezen, en krijgen mensen niet altijd antwoord als ze om duidelijkheid of informatie vragen. Tevens worden er soms in gesprekken met overheidsfunctionarissen andere dingen gezegd dan later op papier worden vastgelegd. Bewoners krijgen hierdoor het gevoel dat andere partijen belangrijker zijn dan zichzelf of dat men niet eerlijk is. Deelnemers zien dit aandachtspunt in samenhang met het aandachtspunt ‘proces overheid’.

Oplossingen voor de negatieve effecten op de gemeenschap zien deelnemers dan ook voornamelijk in het verbeteren van het proces vanuit de overheid. Ze vragen om

duidelijkheid zodat de onzekerheid wordt weggenomen, en bewoners weten waar ze aan toe zijn. Daarbij zoeken ze naar concrete beslissingen en het handelen hiernaar. Zij vinden het ook belangrijk dat relevante overheidsfunctionarissen bereikbaar zijn voor inwoners en hun vragen beantwoorden. Als iets niet kan, vragen de deelnemers om eerlijkheid. Zij zijn niet gebaat bij verwachtingen die niet kunnen worden waargemaakt. Daarnaast vinden ze dat de grondopgaven in het gebied door de provincie vanuit een breed perspectief moeten worden bekeken, en er ingezet moet worden op rendabele en toekomstbestendige landbouwbedrijven. Ten slotte zien ze ook een additionele oplossing in het ophalen van ideeën uit de gemeenschap. Met nieuwe generaties en jonge ondernemers kunnen namelijk ook nieuwe initiatieven ontstaan, zoals een lokale timmerman of een webwinkel.

Om deze oplossingen te realiseren is volgens de deelnemers samenwerking nodig tussen verschillende partijen: de gemeente, provincie, Natuurmonumenten, Bureau Beheer Landbouwgrond (BBL) en bijvoorbeeld een lokale ombudsman. Ook roepen de deelnemers op om als overheid verantwoordelijkheid te nemen voor gemaakte keuzes en de effecten hiervan. Wat dit precies betekent, is niet nader gespecificeerd.

Proces overheid

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Het proces duurt te lang waardoor ondernemers geen veranderingen doorvoeren*
- *Uitbreiding of verandering wordt bemoeilijkt door onduidelijkheid*

Tijdens het gesprek komt naar voren dat het proces tussen overheid en de betrokkenen in het gebied frustratie oplevert. Deelnemers vullen aan dat de communicatie met indirect betrokkenen onvoldoende is, zoals een tweejaarlijkse nieuwsbrief. Vaker en breder betrekken en meer informatievoorziening is gewenst. Ondertussen voelt het proces ook dubbel: de politiek zegt snel te willen handelen, maar in de praktijk voelt dit niet zo. Ook geven deelnemers aan dat de langdurigheid van het proces ervoor zorgt dat het vertrouwen in de overheid daalt. Ten slotte benoemen ze dat er te vaak gewisseld wordt tussen personen waar bewoners mee te maken krijgen.

De deelnemers beschrijven verschillende oplossingen om het proces met de overheid te verbeteren. Zo vragen ze om duidelijkheid: op het moment dat beslissingen zijn genomen moet dit meteen gecommuniceerd worden in het gebied. Daarnaast stellen ze een navolgbaar stappenplan voor, zodat bewoners weten wanneer wat gaat gebeuren. Ook laten zien dat de overheid afspraken nakomt en dus betrouwbaar is, helpt om het proces te verbeteren. De deelnemers geven verder nog concrete adviezen: schrijf minder en doe meer, zorg voor korte lijnen en bereikbaarheid, schep duidelijkheid over wat de doelen zijn en pak door, neem inwoners serieus en zorg voor de juiste timing in het proces voor het opzetten van activiteiten.

Om deze oplossingen te realiseren zien de deelnemers enerzijds een rol voor de politiek en overheid zelf, door eenduidige keuzes te maken en deze duidelijk te communiceren. Anderzijds benoemen zij dat de voorstellen voor verbetering ook opgepakt moeten worden door het provinciale projectteam in het gebied en andere afdelingen binnen de provincie.

Lokale economie

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Gebrek aan verdienmodel voor boeren*
- *Onevenredige verdeling van grond of nieuwe bedrijfsvoering onder agrarische ondernemers*
- *Gebrek aan toekomstperspectief voor bewoners*

Als aanvulling op het aandachtspunt *lokale economie* geven deelnemers aan dat er ook aandacht moet zijn voor de rondweg in Weerselo en de kans dat projectontwikkelaars of kapitaalkrachtige bedrijven de gronden in de omgeving kopen. Ze denken hierbij aan recreatiepark de Bergvennen. Ook beschrijven zij dat de verplichtingen die aan ondernemers worden opgelegd niet altijd passend zijn bij de situatie, zo zijn de wensen en benodigdheden anders voor een agrariër op leeftijd die nog een tijdje door wil boeren dan voor een jonge agrariër die extensief wil telen.

De oplossingen voor het gebrek aan economisch toekomstperspectief zoeken de deelnemers in alternatieve inkomsten en maatwerkoplossingen. Zo zien zij een rol voor lokale ondernemers in het onderhouden en beheren van infrastructuur en natuurgebied, indien hier een reële vergoeding tegenover staat. Ook het leveren van groenblauwe diensten is een mogelijkheid, als er een goed verdienmodel opgezet wordt. Daarbij geven deelnemers aan dat er sturing moet komen op pachtgrond, zodat deze naar lokale agrariërs en ondernemers gaat. Ook stellen zij voor om het overleg hierover in te perken en de periode van de pachtcontracten te verlengen. Ten slotte stippen ze aan dat de mogelijkheden in het gebied evenredig verdeeld dienen te worden, niet op basis van de hardste stem of het grootste kapitaal. De deelnemers geven aan dat er gekeken moet worden naar kansen voor lokale ondernemers en dat er een goede vergoeding moet komen voor ondernemers, wanneer beperkingen worden opgelegd die hun verdienmodel negatief beïnvloeden.

Marktwerving

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Er is te weinig (of te dure) grond om mee te compenseren.*
- *Kapitaalvernietiging bij LBV: nieuwe stallen verdwijnen, intensieve teelten aan randen blijven.*
- *Stimuleert verkeerde teelt zoals lelies met veel bestrijdingsmiddelen.*

Een externe ontwikkeling waar het inrichtingsplan geen invloed op heeft, is de huidige marktwerving die mogelijk ongewenste effecten heeft. Vrijkomende gronden van stoppende agrariërs worden overgenomen of gepacht voor intensievere en meer milieubelastende teelten. Doordat de deelnemers hier in de eerste bijeenkomst aandacht voor vroegen, is het meegenomen in de tweede bijeenkomst. De deelnemers aan tafel bevestigen het dilemma, en zien dat niet alle agrarische ondernemers kapitaalkrchtig genoeg zijn om de dure grond aan te kopen. Zij komen niet tot oplossingen voor dit probleem, en zien een rol voor de provincie om hier alert op te zijn.

Gebiedsidentiteit

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Identiteit van het gebied behouden*
- *Vroeger waren er veel kleine maatjes (weilanden). Past misschien bij natuurbeheer maar moet wel gewaarborgd zijn.*
- *Bewaak landschappelijke waarde, er zijn meer waarden dan ecologie.*

- *Heb aandacht voor natuur- en cultuurhistorische waarde.*

Voordat de deelnemers ingingen op aanvullingen en oplossingen bij het aandachtspunt, gaven zij aan wat zij zien als de waarden en identiteit van het gebied. Ze benoemen hier de kleinschaligheid van het gebied: het is een hechte gemeenschap met veel verschillende grondeigenaren. Ze zien het typisch Twents landschap als onderdeel van de gebiedsidentiteit, met houtwallen, Twentse/Salische boerderijen, heide, grasland, zandwegen en koeien in de wei.

Als aanvulling op de benoemde effecten geven de deelnemers nog aan dat het gebied leefbaar moet blijven en agrarische ondernemers belangrijk zijn voor de plaatselijke economie en leefbaarheid. De deelnemers benadrukken dat een gebied niet zwart-wit is, ook niet in grondgebruik. Voor het ene stuk grond geldt een beperking, terwijl daarnaast grond zonder beperkingen gebruikt kan worden. Het gebied zou vanuit het collectief gezien moeten worden. Als het gaat over identiteit en landschap, roepen de deelnemers op om het gebied dan ook als geheel te bezien en niet als lappendeken van kleine stukjes afzonderlijke grond. Dan worden tegenstrijdige beslissingen zoals de aanleg van een rondweg en uitbreiding van een natuurgebied integraal bekeken.

Als oplossing dragen de deelnemers aan dat er voor het gebied behoefte is aan nieuwe verdienmodellen. Dat hoeven niet alleen agrarische of toeristische verdiensten te zijn maar mogen ook andere ideeën zijn. Mogelijk hebben overheden hier ook ideeën voor op basis van wat er in andere delen van Nederland gebeurt. Deelnemers vragen aan de gemeente om soepeler om te gaan met bouwactiviteiten om jongeren in het gebied te behouden en om wijzigingen in het bestemmingsplan toe te staan in het buitengebied. Ook doorpakken en doorzetten van plannen en het bieden van een passend aanbod zien zij als oplossingen. In eerste instantie is volgens hen actie bij gemeente en provincie nodig, omdat de overheid bepaalt wat er mogelijk is in het buitengebied. Daarbij zijn ook agrariërs aan zet om samen tot gedragen oplossingen te komen.

Andere opgaven

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Het Natura 2000-gebied staat de komst van de rondweg mogelijk in de weg, terwijl dit nodig is voor de verkeersveiligheid*
- *Hebben het Natura 2000-gebied en de rondweg ook effect op de komst van een munitiedepot?*
- *Heeft vernatting effect op de nabijgelegen drinkwatervoorziening en vice versa?*

Voor dit aandachtspunt hadden de deelnemers niet veel aanvullingen en adviezen. De deelnemers vinden dat de provincie een kokervisie heeft en er keuzes gemaakt moeten worden tussen de verschillende opgaven. Daarvoor is daadkracht nodig en het aankopen van grond in brede zin. Binnen de provincie moet hiervoor tussen afdelingen worden geschakeld.

Verbinding natuurgebied

Benoemde effecten uit bijeenkomst 1:

- *Natuurgebied 'leeft' niet in het dorp.*
- *Natuurgebied is nu niet open en onbekend bij inwoners.*

Als duiding van de genoemde effecten geven de deelnemers aan dat veel mensen in het dorp, zowel in Rossum als in Weerselo, het gebied niet kennen terwijl het op loopafstand is. Daardoor wordt het gebied meer als last ervaren door de Natura 2000-status. Ze ervaren dat het natuurgebied beperkend is voor nieuwe ontwikkelingen, zoals de rondweg. Het is volgens hen maar een klein gebied met veel impact op de bewoners. Daarbij benoemen ze dat het belangrijk is om de klootschietbaan, nabij het gebied, in goede staat te behouden.

Voor de oplossingen zijn de meningen verdeeld. Een oplossing zou zijn om het gebied meer open te stellen. Van oudsher loopt er nog een pad door het gebied, dat vanaf de Reservaatweg te volgen is. Andere deelnemers zien dit juist niet als oplossing, omdat het gebied te nat is om doorheen te lopen. Om meer verbinding met het gebied te krijgen stellen de deelnemers voor dat er eerst overeenstemming moet zijn over de plannen voor het gebied. Hiervoor moet inzichtelijk zijn wat de aanpassingen zijn in het gebied en wat er gedaan is met de zorgen en vragen van de inwoners. Voor deze oplossingen zijn overheid, eigenaren, routebeheerders, SBB, de provincie en haar projectteam nodig.

3 Conclusies

In het voorgaande hoofdstuk is toegelicht hoe Lemselermaten en het omliggende gebied (gemeente en provincie) scoren op brede welvaartsindicatoren (onderzoeksvraag 1) en hoe de verwachte impact van de maatregelen uit het inrichtingsplan wordt beleefd door betrokkenen in het gebied. In dit afsluitende hoofdstuk wordt de verwachte impact van de natuurmaatregelen samengevat (onderzoeksvraag 2). Vervolgens wordt beschreven welke lessen er uit deze kwalitatieve SEIA naar voren komen voor versterking van de leefbaarheid in het gebied en voor toepassing in toekomstige gebiedsprocessen (onderzoeksvraag 3).

3.1 Verwachte sociaaleconomische impact

Welke verwachte impact hebben de beoogde maatregelen uit het inrichtingsplan ten behoeve van de verschillende gebiedsopgaven op de brede welvaart?

Op bijna alle thema's van brede welvaart verwachten de betrokkenen zowel positieve als negatieve effecten van de maatregelen uit het inrichtingsplan. De deelnemers baseren de inschatting van de impact niet alleen op de maatregelen, maar ook op hun persoonlijke situatie, eigen ervaringen en autonome ontwikkelingen in het gebied, zoals de plannen voor een nieuwe rondweg. Hiermee biedt de verwachte impact niet puur een reflectie op het inrichtingsplan zelf, maar breder inzicht in de beleving van betrokkenen in het gebied.

Betere woonbeleving, grotere biodiversiteit en verbetering van de fysieke gezondheid

Deelnemers verwachten positieve effecten op de thema's *natuur & milieu* en *wonen & ruimtelijke kwaliteit* door een verbetering van de woonbeleving, hogere natuurwaarde en grotere biodiversiteit, als gevolg van de maatregelen uit het inrichtingsplan die leiden tot herstel en uitbreiding van de natuur in het gebied. Ook voorzien betrokkenen positieve effecten op het thema *gezondheid & welzijn*, doordat de vergroening van de leefomgeving impact heeft op de fysieke gezondheid.

Lokale werkgelegenheid en verwevenheid van landbouw en natuur

Door de aanpassing van het natuurgebied zien deelnemers kansen voor nieuwe werkgelegenheid voor de lokale bevolking en daarmee positieve impact op het thema *werk & economie*. Ze zien hierin vooral mogelijkheden voor inrichting en onderhoud van het natuurgebied, maar mogelijk ook voor de verkoop van streekproducten en een toename van toerisme. Daarbij voorzien de deelnemers positieve impact op het thema *erfgoed & identiteit*, als er weer meer samenhang ontstaat tussen landbouw en natuur. Dat brengt het gebied, volgens de deelnemers, terug naar het vroegere landschap met houtwallen, zandwegen en de koe in de wei.

Zorgen over onzekerheid, gemeenschap en toekomstperspectief

Negatieve impact wordt door de deelnemers verwacht door de onzekerheid over de toekomst van het gebied, op zowel de thema's *gezondheid & welzijn*, *sociale cohesie & lokale kracht* als *werk & economie*. Zij zien dat de langdurigheid van het traject zorgt voor onzekerheid en stress bij het individu, en voor spanning in de gemeenschap. Deze onzekerheid wordt mede veroorzaakt door het gebrek aan economisch

toekomstperspectief, door de beperkingen die gaan gelden voor sommige percelen. Hierdoor wordt negatieve impact verwacht op het thema *werk & economie*. Ten slotte verwachten sommige deelnemers negatieve impact op het thema *erfgoed & identiteit*, doordat het boerenlandschap zoals zij het kennen mogelijk verdwijnt.

Wateroverlast heeft impact op woningwaarde, leefomgeving en gezondheid

Deelnemers voorzien, door het natter worden van de omgeving, negatieve impact op de thema's *natuur & milieu*, *wonen & ruimtelijke kwaliteit*, *veiligheid* en *gezondheid & welzijn*. Zo benoemen zij dat piekbuien mogelijk overstromingen veroorzaken en hierdoor de veiligheid in het gedrang kan komen. Ook kan wateroverlast zorgen voor waterschade aan woningen, waarbij mogelijke schimmelvorming een negatief effect heeft op de fysieke gezondheid en woonbeleving. Ook verwachten deelnemers negatieve effecten van de veranderende natuur, doordat sommige bomen of dieren juist verdwijnen en het aantal ongewenste insecten mogelijk toeneemt bij een natter landschap.

3.2 Kansen en geleerde lessen

Welke kansen liggen er voor het gebiedsproces, de betrokken overheden of andere partners om de leefbaarheid in het gebied te versterken?

Uit een samenhangende analyse van de resultaten van de twee bijeenkomsten en de factsheet Brede welvaart, komen verschillende aandachtspunten en kansen naar voren voor de versterking van de leefbaarheid in het gebied en voor toekomstige gebiedsprocessen.

Zekerheid bieden tijdens en na het gebiedsproces

Tijdens de twee bijeenkomsten komt duidelijk naar voren dat inwoners moeite hebben met de langdurige onzekerheid rond het proces. Er heerst onzekerheid binnen de gemeenschap over het voortbestaan van bedrijven en de effecten van de voorgenomen plannen. Ondanks dat de provincie heeft geïnvesteerd in een langlopend communicatietraject met de inwoners, wordt er door de betrokkenen onvoldoende samenwerking, communicatie en zekerheid ervaren. Ze voelen zich niet gehoord in hun wensen en hun zoektocht naar duidelijkheid. De deelnemers dragen aan dat er een oplossing ligt in het nemen van concrete beslissingen en bewoners hier ook in meenemen. Doordat agrariërs nu geen zekerheid hebben over wat er gaat gebeuren, worden er nu geen investeringen gedaan of veranderingen ingezet voor een andere, duurzamere bedrijfsvoering. De deelnemers geven aan graag duidelijkheid te hebben over wat er gaat veranderen en inzicht in wat er is gedaan met hun eerdere vragen of inbreng. Een mogelijke oplossing is het visueel maken van de gebiedsplannen, zodat betrokkenen in het gebied de veranderingen beter kunnen begrijpen en beleven. Ten slotte helpt het opstellen van een langjarige gebiedsvisie, met alle gebiedspartners en betrokkenen, bij het bieden van houvast en duidelijkheid in toekomstige gebiedsprocessen.

- **Betrek inwoners gedurende het gehele proces: bij vraagstukken, onderzoeksresultaten en oplossingen, en licht gekozen besluiten toe.**

- Stel een langjarig toekomstperspectief voor het gebied op: veranderende processen en wetgeving dragen bij aan onzekerheid, een gezamenlijke stip op de horizon, met inbouw van flexibiliteit, biedt houvast.

Lokale werkgelegenheid en economisch toekomstperspectief

Een van de belangrijkste knelpunten die de deelnemers aankaarten is het gebrek aan economisch perspectief voor de agrariërs in het gebied. De beperkingen die gelden voor de gronden binnen en buiten Lemselermaten zorgen er mogelijk voor dat hun huidige bedrijfsmodel niet rendabel blijft. Ook benoemen deelnemers autonome ontwikkelingen, buiten de natuurmaatregelen, die hier effect op hebben zoals de beschikbaarheid van gronden en de sturing van de markt op enkel kapitaalkrachtige ondernemers.

Als mogelijke oplossing voor lokale werkgelegenheid stellen deelnemers voor om lokale partijen te betrekken bij de inrichting en onderhoud van het gebied. Ook benoemen zij het belonen van agrariërs voor het leveren van maatschappelijke waarde, zoals voor groenblauwe diensten. Ten slotte stellen deelnemers ook meer regie voor op gronduitgifte of pachtcontracten. Zo kan vanuit collectief verband in samenwerking met overheden meer grip komen op de verdeling van grond in het gebied, zodat niet slechts de meest kapitaalkrachtige ondernemers mogelijkheden krijgen.

- Werk samen met betrokkenen aan een economisch toekomstperspectief: verken expliciet en proactief welke alternatieve mogelijkheden er zijn voor (agrarisch) ondernemers binnen de voorgenumen maatregelen.
- Bekijk grondgebruik vanuit een gebiedsperspectief: werk als collectief van gebiedspartners samen om te zorgen dat de gronden in het gebied op een wenselijke wijze verdeeld zijn en worden.

Integraal gebiedsperspectief

Een natuurgebied staat niet op zichzelf, maar bevindt zich in een geleefd gebied waar meerdere opgaven elkaar raken. Dat betekent dat andere ontwikkelingen in een gebied, naast de natuurmaatregelen, op het bordje van dezelfde bewoners komen. Dat kan gaan over externe ontwikkelingen, zoals de werking van de grondmarkt of de effecten van uitkoopregelingen, maar ook over nieuwe uitdagingen waar bewoners voor komen te staan. Zo zijn de plannen voor de komst van een rondweg of de mogelijke plaatsing van een munitiedepot opgaven waar bewoners mee te maken krijgen. De deelnemers ervaren onvoldoende samenhang tussen de aanpak van de verschillende opgaven.

Het integraal in kaart brengen van wat er op een gebied af komt, draagt bij aan het stellen van haalbare en gedragen doelstellingen. Hierin liggen mogelijk ook oplossingen: door opgaven in gebieden integraal op te pakken ontstaan synergie, vernieuwende perspectieven en oplossingen.

- Richt toekomstige gebiedsprocessen in vanuit een integraal perspectief: welke collectieve herinneringen leven er en welke andere ontwikkelingen spelen in het gebied?

Deze kwalitatieve SEIA en de gebruikte gespreksmethodiek heeft waardevolle inzichten opgeleverd over de verwachte impact van het Inrichtingsplan Natura 2000-gebied Lemselermaten, en onderliggende perspectieven en zorgen blootgelegd. Bij de inzet van een kwalitatieve impactanalyse in toekomstige gebiedsprocessen is het raadzaam de aandachtspunten uit dit rapport mee te nemen.

Bijlage A Indicatoren Factsheet Brede Welvaart

Thema	Eenheid	Omschrijving	Niveau
Werk en economie	Demografische druk	De verhouding tussen het aantal personen van 0 tot 20 jaar en van 65 jaar of ouder ten opzichte van de personen in de zogenaamde 'productieve' leeftijdsgroep van 20 tot 65 jaar.	Gemeente
Werk en economie	Netto arbeidsparticipatie	Netto arbeidsparticipatie onder inwoners van 15 tot 75 jaar oud.	Buurt
Werk en economie	Soort en aantal bedrijven agrosector	Bedrijven die landbouwproducten voor de markt voortbrengen, met hoofdvestiging in Nederland, en een economische omvang $\geq$ 3000 euro SO (Standaard Opbrengst).	
Werk en economie	Werkgelegenheidsfunctie	Het aantal banen ten opzichte van het aantal inwoners tussen de 15 en 75 jaar.	Gemeente
Gezondheid en welzijn	Tevredenheid met vrije tijd	Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de hoeveelheid vrije tijd die u heeft. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden.	Gemeente
	Aantal inwoners	Het totaal aantal inwoners van een buurt op 1 januari 2023.	Buurt
Natuur en milieu	Aandeel openbaar groen	Percentage openbare ruimte met laag groen en bomen, exclusief agrarisch gebied.	Buurt
Natuur en milieu	Beschermde natuurgebied	Het oppervlaktepercentage met beschermde natuur (NNN, N2000, Nationaal park).	Gemeente
Natuur en milieu	Rode lijst soorten	Aantal bedreigde soorten waargenomen in de gemeente in een periode van 10 jaar.	Wijk
Natuur en milieu	Soortenrijkdom	Aantal soorten waargenomen in de gemeente in een periode van 10 jaar.	Wijk
Gezondheid en welzijn	Beoordeling eigen gezondheid	Percentage personen met antwoordcategorie 'zeer goed' of 'goed' op de vraag naar de algemene gezondheidstoestand.	Buurt

Gezondheid en welzijn	Levensverwachting	Het aantal jaren dat iemand van 0 jaar naar verwachting nog te leven heeft onder de veronderstelling dat de sterftekansen per leeftijdsgroep in de toekomst niet zullen veranderen voor de totale groep mannen en vrouwen.	Gemeente
Gezondheid en welzijn	Onvoldoende bewegen	Het percentage personen van 18 jaar of ouder dat niet voldoet aan de beweegrichtlijn.	Buurt
Gezondheid en welzijn	Stress	Het percentage personen van 18 jaar of ouder dat de afgelopen 4 weken (heel) veel stress heeft ervaren.	Buurt
Werk en economie	Bedrijven aantal en verdeling naar soort	Het aantal vestigingen onderverdeeld in economische activiteiten (SBI 2008).	Gemeente
Werk en economie	Moeite met rondkomen	Het percentage personen van 18 jaar en ouder dat moeite heeft met rondkomen.	Buurt
Werk en economie	Opheffingen	Het percentage opheffingen van het totaal aantal bedrijfsvestigingen.	Gemeente
Werk en economie	Startende bedrijven	Het percentage startende bedrijven van het totaal aantal bedrijfsvestigingen.	Gemeente
Werk en economie	Vertrouwen in de economie	De mate van vertrouwen en opvattingen van consumenten ten aanzien van de ontwikkelingen van de Nederlandse economie en hun eigen financiële situatie.	Provincie
Natuur en milieu	Concentratie fijnstof PM2.5	Achtergrondconcentratie fijnstof <2,5µm (PM2.5).	Buurt
Natuur en milieu	Emissie ammoniak	De gemiddelde emissie ammoniak per inwoner naar de lucht.	Gemeente
Natuur en milieu	Energieverbruik (MJ) bedrijven/landbouw	Geleverde aardgas en elektriciteit naar bedrijven onderverdeeld in de hoofdklassen van de SBI 2008	Gemeente
Natuur en milieu	Hittestress	Jaarlijks gemiddelde temperatuurverschil dat ontstaat door het hitte-eiland effect.	Buurt
Natuur en milieu	Opgesteld vermogen hernieuwbare energie	Combinatie van wind- en zonne-energie	Gemeente
Sociale cohesie en lokale kracht	Sociale cohesie	Een rapportcijfer dat de sociale cohesie binnen een regio aangeeft.	Gemeente
Sociale cohesie en lokale kracht	Sociale contacten	Het percentage mensen van 15 jaar en ouder dat gemiddeld minstens een maal per week contact heeft met familie, vrienden of burens. Het gaat hierbij om alle vormen van contact.	Gemeente

Sociale cohesie en lokale kracht	Zelfredzaamheid	Het percentage inwoners dat matig of veel regie over eigen leven ervaart, gebaseerd op een zevental stellingen.	Buurt
Veiligheid	Onveiligheidsgevoel	Het percentage inwoners dat zich 'wel eens' of 'vaak' onveilig voelt.	Gemeente
Veiligheid	Verkeersonveiligheid	Het aantal verkeersongevallen per kilometer weglengte.	Buurt
Gezondheid en welzijn	Tevredenheid met leven	Percentage van de mensen van 18 jaar of ouder dat tevreden is met het leven dat ze leiden.	Gemeente
Bereikbare voorzieningen	Afstand levensmiddelen	Gemiddelde afstand van woonadres naar de dichtstbijzijnde supermarkt of andere winkel voor dagelijkse levensbehoeften.	Buurt
Wonen en ruimtelijke kwaliteit	Beweegvriendelijke omgeving	Beweegvriendelijke omgeving geeft de score van 0 tot 100 van de openbare ruimte op de mogelijkheid voor mensen om te sporten en te bewegen.	Buurt
Natuur en milieu	Grondwaterstanden	Eén put die in of zo dicht mogelijk in Lemselermaten ligt met de langste tijdreeks is geselecteerd. De grondwaterstand is berekend door de stijghoogte af te trekken van de maaiveldhoogte.	
Wonen en ruimtelijke kwaliteit	Tevredenheid met woonomgeving	Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woonomgeving.	Gemeente
	Leeftijdsgroepen	Bevolkingssamenstelling van een buurt op 1 januari verdeeld in de groepen 0 tot 15, 15 tot 25, 25 tot 45, 45 tot 65 en 65 jaar of ouder.	Buurt

Bijlage B Factsheet Brede Welvaart

Factsheet AVAV en Lemselermaten

Gebiedsproces Provincie Overijssel

Deze factsheet schetst een beeld van het gebied Achter de Voort, Agelerbroek en Voltherbroek (AVAV) en Lemselermaten op basis van acht brede welvaartsthema's. Hierin worden de ontwikkelingen van de afgelopen jaren zichtbaar en, waar mogelijk, een vergelijking getrokken tussen de buurten binnen het gebied. Deze informatie wordt gebruikt als onderlegger voor de gesprekken in deze gebieden.

De provincie Overijssel hanteert de volgende brede welvaartsthema's: Erfgoed & Identiteit, Gezondheid & Welzijn, Natuur & Milieu, Sociale cohesie & Lokale kracht, Bereikbare voorzieningen, Veiligheid, Werk & Economie, Wonen & Ruimtelijke kwaliteit en Erfgoed & Identiteit. Sommige gegevens verschillen van schaal, zo is data weergegeven op provinciaal, gemeentelijk, wijk en buurtniveau. In het AVAV-gebied zijn vier buurten: Tilligte, Groot Agelo, Klein Agelo en Rossum. In Lemselermaten is één buurt: Weerselo. Beide gebieden liggen in de Gemeente Dinkelland.

Agrarische sector

Gemeente Dinkelland

Totaal aantal landbouwbedrijven

745 → 502 bedrijven

CBS (2003 - 2023)

Aantal rundveehouders

828 → 493 bedrijven

CBS (2003 - 2023)

Aantal akkerbouwers

150 → 190 bedrijven

CBS (2003 - 2023)

Aantal dieren

783 → 6.657 geiten

39.813 → 40.260 rundvee

345.178 → 137.815 kippen

CBS (2003 - 2023)

Demografische ontwikkeling

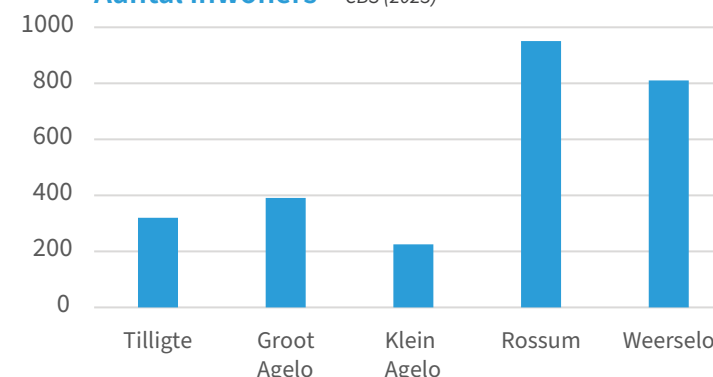
AVAV & Lemselermaten

2659 inwoners

De meeste inwoners wonen in de buurten Rossum (950) en Weerselo (810), de minste mensen wonen in Klein Agelo (225).

CBS (2023)

Aantal inwoners CBS (2023)

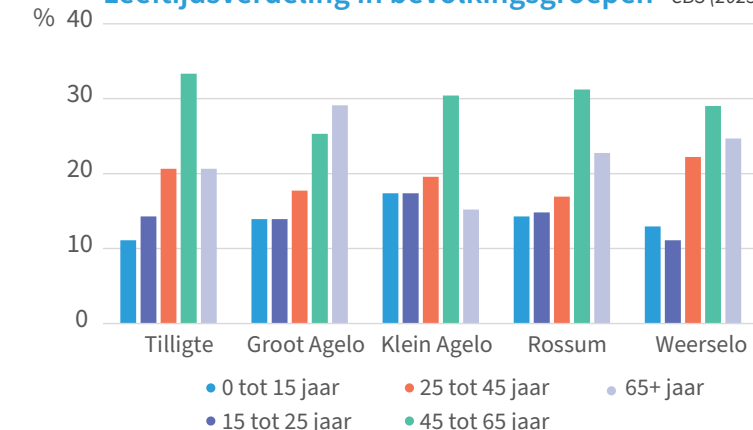

Bevolkingsgroepen

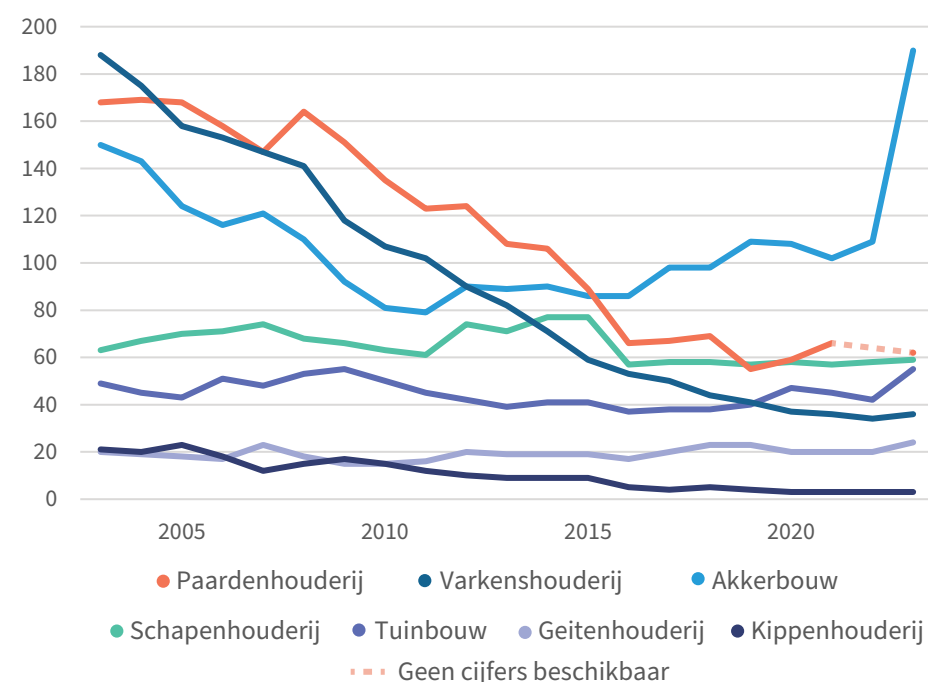
In verhouding met andere leeftijdsgroepen, zijn de meeste mensen tussen de 45 en 65 jaar. In Groot Agelo is de grootste inwonersgroep 65+ers.

CBS (2023)

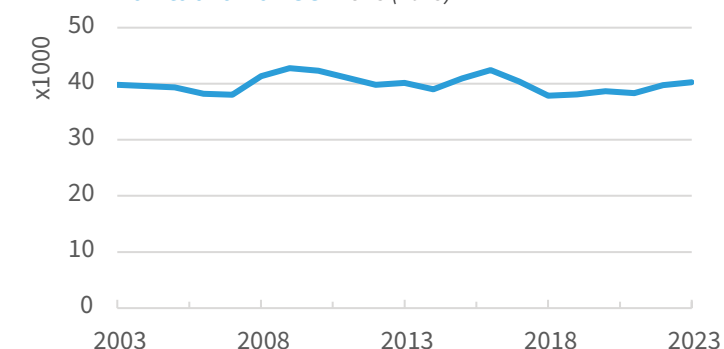
Leeftijdsverdeling in bevolkingsgroepen CBS (2023)

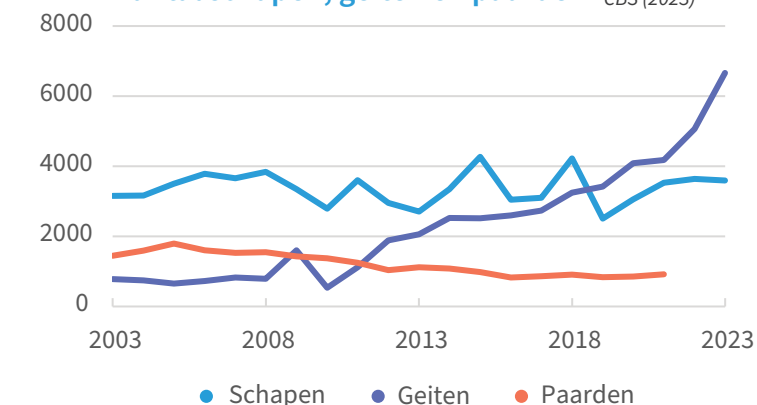
Soort landbouwbedrijven CBS (2023)

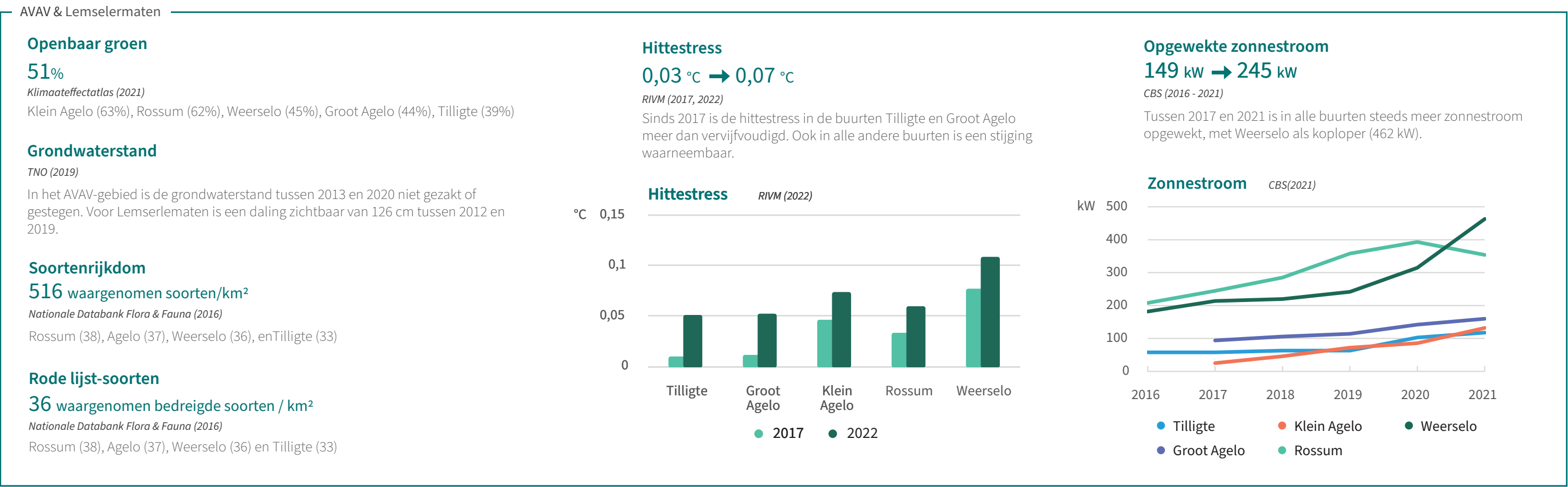
Aantal rundvee CBS (2023)

Aantal schapen, geiten en paarden CBS (2023)

Natuur en milieu

Werk en economie

AVAV & Lemselermaten

Arbeidsparticipatie
81% → 83%

CBS (2019, 2022)

Afgezien van Tilligte, zijn er in alle buurten lichte stijgingen in de hoeveelheid werkzame inwoners, met een uitschieter in Klein Agelo (van 84% naar 92%). In Lemselermaten werkten evenveel mensen tussen 2019 en 2022 (80%).

Inwoners die moeite hebben met rondkomen
11,6% → 9,4%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2012-2022)

Ondanks de daling vanaf 2012, neemt het aantal mensen dat moeite heeft met rondkomen in alle buurten toe, sinds 2020.

Gemeente Dinkelland

Demografische druk
78,8% → 80,2%

CBS (2012 - 2024)

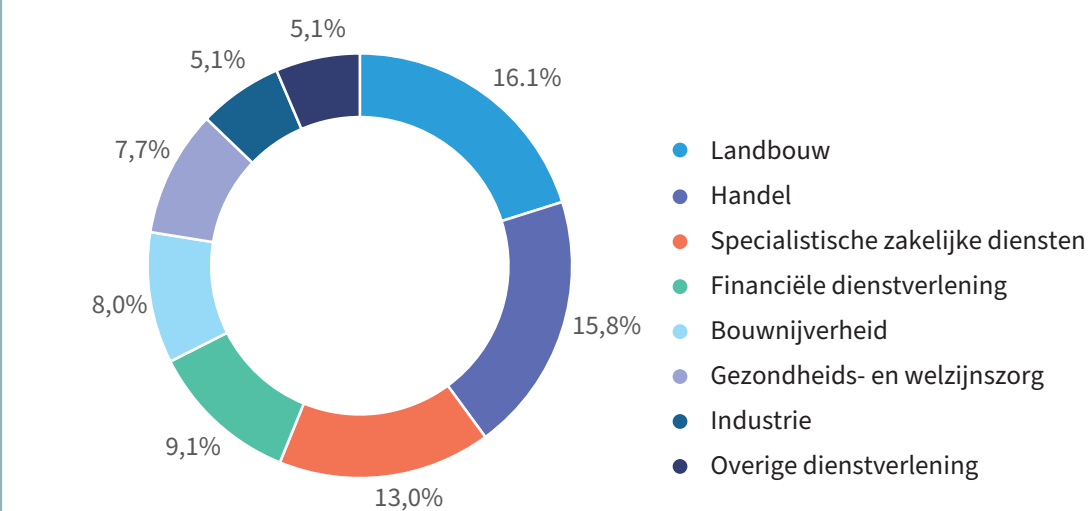
Tussen 2012 en 2024 neemt de demografische druk toe, en dus de beroepsbevolking af. Er zijn in verhouding steeds minder mensen tussen de 20 en 65 jaar.

Werkgelegenheidsfunctie
76,3% → 81,9%

CBS en LISA (2018 - 2022)

De werkgelegenheidsfunctie geeft weer hoeveel banen er beschikbaar zijn, ten opzichte van het aantal inwoners tussen de 15 en 71 jaar. Tussen 2018 en 2022 is het percentage banen gestegen.

Sectoren met het hoogste aantal economische activiteiten CBS (2022)

Provincie Overijssel

Vertrouwen in de economie
24% → -42%

CBS (2017 - 2023)

Binnen de provincie Overijssel is er de afgelopen jaren een flinke daling zichtbaar in het vertrouwen in de economie. Tussen 2017 en 2023 is het vertrouwen gedaald van 24% naar -42%. Dit vertrouwen heeft een schaal van 100 tot -100.

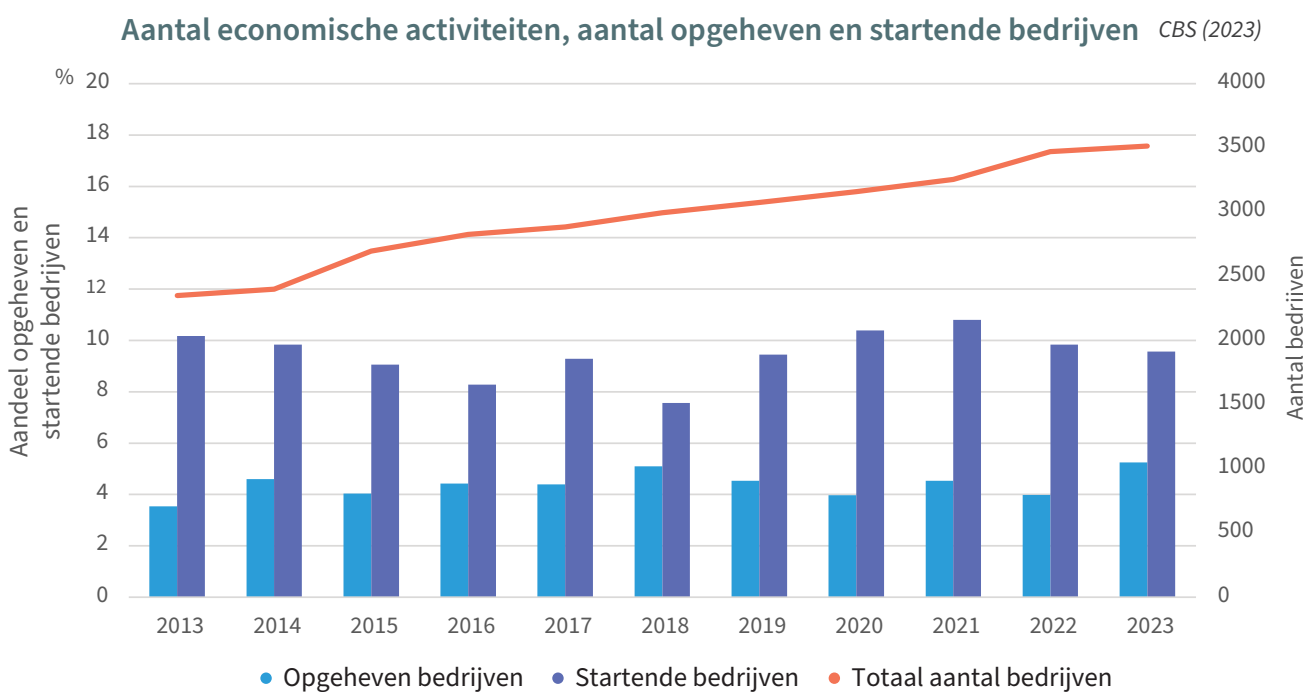
Aantal startende bedrijven
10,2% → 9,6%

KvK (2013 - 2023)

Totaal aantal economische activiteiten
2700 bedrijven → 3508 bedrijven

CBS (2013 - 2023)

Het hoogste aantal bedrijven is binnen de landbouwsector te vinden (16,1%), gevolgd door de sectoren handel (15,8%), zakelijke dienstverlening (13,0%), financiële dienstverlening (9,1%), bouwnijverheid (8,0%), gezondheidszorg (7,7%), industrie en overige dienstverlening (5,1%).

Gezondheid en Welzijn

AVAV & Lemselermaten

Beoordeling eigen gezondheid

82% → 78%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2012 - 2022)

Klein Agelo (80%), Groot Agelo (78%), Weerselo (78%) Rossum (77%), en Tilligte (75%)

Voldoet aan beweegrichtlijn

45,3% → 47,5%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2016 - 2022)

De beweegrichtlijn raadt aan om minstens 2,5 uur per week matig of zwaar intensief te bewegen. Tussen 2016 en 2022 is het aantal inwoners dat niet voldoet aan de beweegrichtlijn toegenomen in alle buurten.

Inwoners die (heel) veel stress ervaren

10% → 13%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2017, 2022)

In alle buurten is de groep inwoners dat (heel) veel stress heeft ervaren in de afgelopen maand gestegen, tussen 2017 en 2022. In Klein Agelo is het percentage inwoners dat stress ervaart het hoogst (14%).

Gemeente Dinkelland

Tevredenheid met het leven

85,3% → 89,7%

CBS (2013 - 2022)

Tevredenheid met de vrije tijd

76,2% → 79,1%

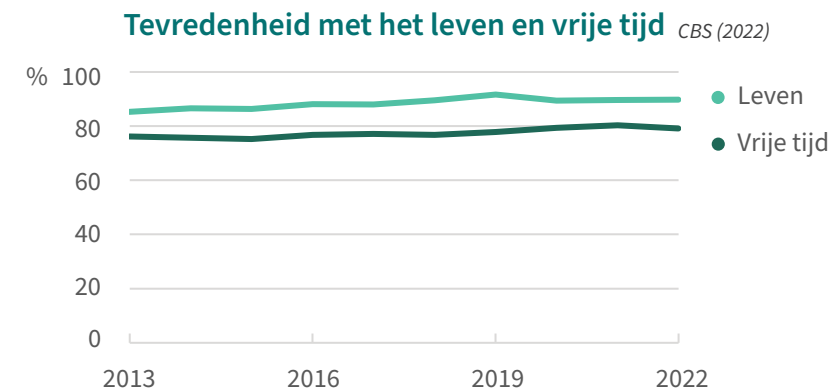
CBS (2013 - 2022)

Het aantal inwoners dat tevreden is over de balans tussen vrije tijd en werk is groter geworden tussen 2013 en 2021. In 2022 is een lichte daling zichtbaar.

Gemiddelde levensverwachting

82,0 → 83,2 jaar

CBS (2009 - 2018)

Wonen en ruimtelijke kwaliteit

AVAV & Lemselermaten

Tevredenheid met woonomgeving

85,9% → 86,4%

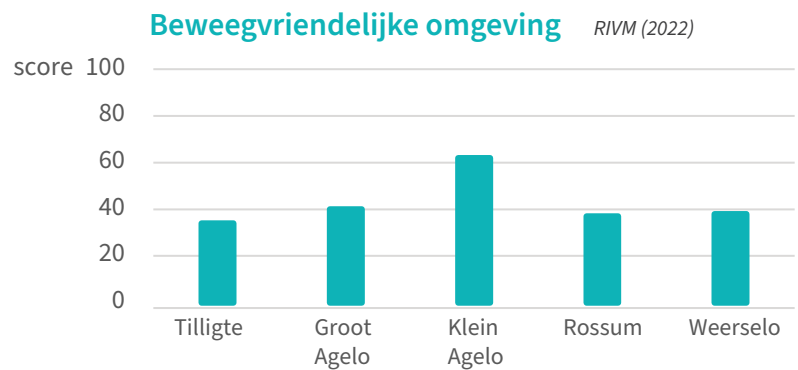
CBS (2012-2021)

Beweegvriendelijke omgeving

42,4 / max 100

RIVM (2022)

De beweegvriendelijkheid van een omgeving wordt beoordeeld op de bereikbaarheid en diversiteit van de mogelijkheid tot bewegen of sporten in de openbare ruimte.

Veiligheid

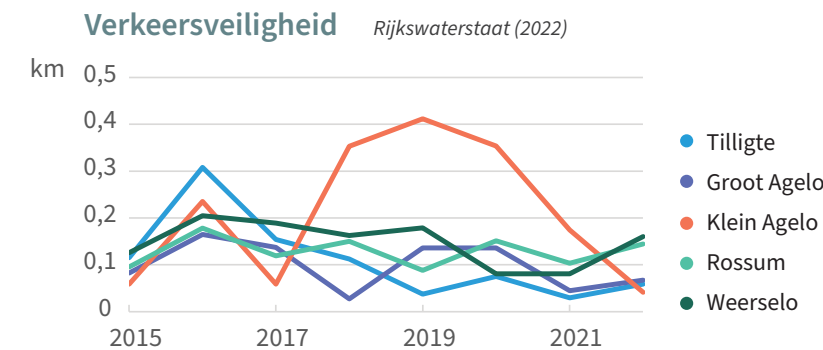
AVAV & Lemserlematen

Aantal verkeersongevallen

0,09

Rijkswaterstaat (2022)

Doordat er in Klein Agelo tussen 2017 en 2019 een sterke toename was van verkeersongevallen, is dit de buurt met de hoogste verkeersonveiligheid. In 2022 is het echter de buurt met het laagste aantal verkeersongevallen. In Weerselo is de verkeersonveiligheid het hoogst in 2022.

Gemeente Dinkelland

Onveiligheidsgevoel

27,6%

CBS (2023)

In 2023 voelt 27,6% van de inwoners zich wel eens of vaak onveilig.

Sociale cohesie en lokale kracht

AVAV & Lemselermaten

Aantal inwoners dat regie over het leven ervaart

93,2% → 92,3%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2016, 2022)

De zelfredzaamheid is in alle buurten licht afgenomen tussen 2016 en 2020.

Vrijwilligerswerk

50,3% → 37,2%

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2016, 2022)

Tussen 2016 en 2022 is het aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk doet gedaald met 13,1%. In de buurt Rossum doen de meeste inwoners vrijwilligerswerk (39,7%)

Vrijwilligerswerk

CBS, GGD GHOR, alle GGD'en, RIVM (2022)

Wijk	2016	2020	2022
Tilligte	52	42	39
Groot Agelo	48	43	37
Klein Agelo	53	44	35
Rossum	51	43	39
Weerselo	46	41	34

Gemeente Dinkelland

Sociale cohesie

7,5

CBS (2022)

Het gemiddeld rapportcijfer dat inwoners via een enquête over de sociale cohesie in de regio geven is een 7,5.

Sociaal contact

78,9% → 76,0%

CBS (2012 - 2022)

Tussen 2012 en 2021 is het aantal inwoners met wekelijks contact gedaald (-4,2%). In 2022 is er een stijging waarneembaar (+1,3%).

Vertrouwen in overheid

57,7 → 61,4%

CBS (2012, 2022)

Jaar	Vertrouwen in overheid (%)
2012	57,7
2014	56,0
2016	58,0
2018	62,0
2020	69,0
2022	61,4

Vertrouwen in overheid

CBS (2022)

Erfgoed en identiteit

Gemeente Dinkelland

Beschermde stadsgezichten

2

Erfgoedmonitor, Ministerie van OCW (2022)

Een beschermd dorps- of stadsgezicht is een landelijke erkenning van de cultuurhistorisch waarde van een gebied. In de gemeente Dinkelland zijn er 2 gezichten officieel geregistreerd.

Rijksmonumenten per 1.000 inwoners

4,7

Erfgoedmonitor, Ministerie van OCW (2023)

Bereikbare voorzieningen

AVAV & Lemselermaten

Afstand tot de supermarkt

2,5 km → 2,6 km

CBS (2014 - 2022)

De afstand tot de supermarkt is in alle buurten nagenoeg gelijk gebleven tussen 2014 en 2022. Inwoners uit Tilligte en Groot Agelo moeten de grootste afstand naar de supermarkt afleggen: 2,8 km.

Afstand tot horeca

2,3 km → 2,3 km

CBS (2014 - 2022)

In de buurt Rossum is de afstand tot horeca het grootst, in vergelijking met de andere buurten (3,4 km).

Afstand tot vrijetijdsvoorzieningen

12,2 km → 11,6 km

CBS (2014 - 2022)

De afstand tot vrijetijdsvoorzieningen zoals een zwembad of een bioscoop is tussen 2014 en 2022 kleiner geworden. Voor de buurt Tilligte is de afstand tot vrijetijdsvoorzieningen het grootst, in vergelijking met de andere buurten (14,3 km).

Afstand tot bushaltes

2,0 km → 2,0 km

OVAPI (2019 - 2022)

Voor de buurt Tilligte is de dichtstbijzijnde bushalte het verst van alle buurten, in vergelijking met de andere buurten (3,4 km).

Afstand tot voorzieningen

CBS en OVAPI (2022)

Wijk	Vrijetijdsvoorzieningen (km)	Levensmiddelen (km)	Horeca (km)	Bushaltes (km)	Totaal (km)
Tilligte	14,3	2,8	2,3	2,0	21,4
Groot Agelo	10,5	2,8	2,3	2,0	17,6
Klein Agelo	12,0	2,8	2,3	2,0	19,1
Rossum	11,2	2,8	2,3	2,0	18,3
Weerselo	9,5	2,8	2,3	2,0	16,6

Bijlage C Bijeenkomst 1: Opzet

SEIA gesprekstool Lemselermaten – Bijeenkomst 1

Doelen: Vanuit breed perspectief de verwachte effecten van de natuurherstelmaatregelen uit het PIP op de brede welvaartsthema's in kaart brengen.

Wie: 20-25 deelnemers; vertegenwoordiging agrariërs, terrein beherende organisaties, recreatie, natuurorganisaties, mkb, overheden, inwoners, cultuurhistorie.

Waar: Cultuurhuis Rossum

Datum: donderdag 14 november: 12:30 – 15:00 uur

Hoe: De natuurherstelmaatregelen uit de PIP zijn samengevoegd tot drie uitgangspunten voor de natuur, landbouw en woonomgeving. De deelnemers gaan, aan tafels met 5 personen, vanuit één uitgangspunt bespreken wat de impact op de brede welvaartsthema's is. Indien relevant wordt benoemd op wie de verandering een effect heeft.

Beschrijving: Tijdens de eerste bijeenkomst gebruiken we de aangereikte gesprekstool van de Provincie Overijssel om de impact van de natuurherstelmaatregelen op brede welvaartsthema's in kaart te brengen. Zo toetsen we de kwaliteit van leven in een gebied niet enkel aan economische waarde, maar ook bijvoorbeeld aan de waarde van schone lucht, sociale contacten of veiligheid. Aan de hand van een interactieve methode gaan we in groepen hierover in gesprek. De deelnemers voeren zelf het gesprek aan de hand van de gesprekstool met instructie, de onderzoekers lopen rond voor hulp en toelichting waar nodig.

Agenda:

12:30	Lunch
12:45	Start en uitleg agenda (Het PON & Telos)
12:55	Introductie PIP/natuurherstelmaatregelen (Provincie Overijssel) - Waarom invoering veranderingen in gebied - Waarom deze twee bijeenkomsten
13:05	Introductie Gesprekstool (Het PON & Telos)
13:15	Ronde 1: Vier thema's scoren en bespreken
14:00	Korte pauze
14:10	Ronde 2: Vier thema's scoren en bespreken
14:55	Afsluiting en vooruitblik bijeenkomst 2

Uitgangspunt 1: Natuur

Maatregelenpakket: grondwatersituatie verbeteren, waterkwaliteit verbeteren, kwaliteitsherstel en uitbreiding areaal kalkmoeras, ontwikkelen van heischrale graslanden en blauwgraslanden.

GRONDWATERSITUATIE VERBETEREN

- Verwijderen van ontwatering: sloten en buis drainage om kweldruk te verhogen en/of afvoer van grondwater te verminderen
- Verdeelwerk bij bocht Boschbeek/Middenbeek
- Dempnen van bestaande Dollandbeek en aanpassing stuwen, duikers en drainage
- Verondiepen van de Weerselerbeek
- Nieuwe aantakking tussen Middensloot en Weerselerbeek voor piekafvoeren
- Openingen maken in de grondwallen

WATERKWALITEIT VERBETEREN:

- Stoppen met bemesten van sommige landbouwgronden
- Evenwichtsbemesting toepassen op sommige landbouwgronden
- Natuurvriendelijke oevers langs de Weerselerbeek
- Aanleg nieuwe Dollandsbeek voor afvoeren landbouwwater
- Vispasseerbaarheid verbeteren (aanpassing stuw Weerselerbeek)

KWALITEITSHERSTEL EN UITBREIDING AREAAL KALKMOERAS

- Kleinschalige boskap en afgraven toplaag

ONTWIKKELEN VAN HEISCHRALE GRASLANDEN EN BLAUWGRASLANDEN

- Omvormen van sommige landbouwpercelen naar natuur en fosfaat actief uitmijnen

Mitigerende maatregelen die al gepland zijn:

- *Beken worden verontdiept of gedempt om het onder water lopen van natuurgebied en landbouwgrond zo veel mogelijk te voorkomen*

Uitgangspunt 2: Landbouw

Maatregelenpakket: grondwatersituatie verbeteren, waterkwaliteit verbeteren

GRONDWATERSITUATIE VERBETEREN

- Verwijderen van ontwatering (sloten en buis drainage)
- Verdeelwerk bij bocht Boschbeek/Middenbeek
- Nieuwe aantakking tussen Middensloot en Weerselerbeek voor piekafvoeren
- Hogere grondwaterstand op sommige landbouwpercelen (vooral ten noorden van Weerselerbeek)

WATERKWALITEIT VERBETEREN

- Landbouwperceel wordt natuur: kruiden- en faunarijk grasland
- Evenwichtsbemesting (gebruik meststoffen moet gelijk zijn aan wat eraan de grond wordt onttrokken)
- Aanleg nieuwe Dollandsbeek voor afvoeren landbouwwater

Beschreven gevolgen of mitigerende maatregelen die al gepland zijn:

- *Opbrengstderving ten noorden van Weeselerbeek en Holthuizerbeek voor grasland en akkerbouw, doordat bodemgeschiktheid afneemt*
- *Beken worden verontdiept of gedempt om het onder water lopen van natuurgebied en landbouwgrond zo veel mogelijk te voorkomen*

Uitgangspunt 3: Woonomgeving

Maatregelenpakket: grondwatersituatie verbeteren, ontwikkelen van heischrale en blauwgraslanden

AANPASSING GRONDWATERSITUATIE VERBETEREN

- Verhoging grondwaterstanden

ONTWIKKELEN VAN HEISCHRALE GRASLANDEN EN BLAUWGRASLANDEN

- Grond in particulier eigendom wordt omgevormd naar natuur
- Bos wordt omgezet in kalkmoeras

Mitigerende maatregelen die al gepland zijn vanuit inrichtingsplan:

- *Wegen ophogen om waterschade te voorkomen*
- *Fietspad Rutermedeweg ivm rondweg komt mogelijk te vervallen, maar voldoende alternatieve routes in de omgeving*
- *Aanvullende drainage op erf om wateroverlast te voorkomen*
- *Compenseren of verplaatsen van laanbeplanting*

Kansen uit inrichtingsplan:

- *Verbeteren van wandelmogelijkheden in combinatie met informatievoorzieningen over het natuurgebied en rustplekken*

Bijlage D Bijeenkomst 1: Vertrekpunten

VERTREKPUNT: LANDBOUW

Maatregelenpakket: aanpassingen van grond en perceel, waterpeil en -afvoer.

AANPASSING PERCEEL/BEMESTINGSMAATREGELEN

- Landbouwperceel wordt natuurgebied (48 ha)
 - Herverdeling gronden en herverkaveling Steenmaten
- Landbouwperceel wordt beperkt in grondgebruik (60 ha) (5 ha verplichting blijvend grasland, 55 ha verbod aanpassing watersysteem)

AANPASSING WATERPEIL EN -AFVOER

- Hoger grondwaterpeil in droge gebieden
- Hoger grondwaterpeil in natte gebieden
- Aanpassing greppels en sloten om water beter en gemakkelijker af te voeren (rondom Natura2000-gebied)

VERTREKPUNT: WOONOMGEVING

Maatregelenpakket: aanpassing grondwaterstand en waterafvoer, nieuwe recreatieroutes, aanpassing van grond en perceel, herstel kleinschalig cultuurlandschap en cultuurhistorie.

AANPASSING GRONDWATERSTAND EN WATERAFVOER

- Hoger grondwaterpeil
- Aanpassing greppels en sloten om water beter en gemakkelijke af te voeren (rondom Natura2000-gebied)

NIEUWE RECREATIEROUTE

- Nieuwe wandelroute Tankenberg - Molen van Bels (45 km)

AANPASSING GROND EN PERCEEL

- Grond in particulier eigendom wordt omgevormd naar natuur

HERSTEL KLEINSCHALIG CULTUURLANDSCHAP EN CULTUURHISTORIE

- Beter beleefbaar maken van Hunenborg door natuurherstelmaatregelen
- Aanleg landschapselementen op kavelgrenzen

VERTREKPUNT: NATUUR

Maatregelenpakket: verdroging tegengaan, waterkwaliteit verbeteren, bereikbaarheid voor vissen verbeteren, vermindering toestroom van meststoffen naar natuur.

VERDROGING TEGENGAAN

- Interne en externe beken en sloten dempen, afdammen of verondiepen
- Kanaal tussen Voltherbroek en Agelerbroek wordt minder breed en diep

WATERKWALITEIT VERBETEREN

- Maatregelen om het voedselrijke beekwater fysiek gescheiden te houden van het voedselarmere kwel- en oppervlaktewater in het natuurgebied

VERBETERING VISPASSAGE

- Plaatsen of vervangen van stuwen, dammen, voorden etc.

VERBETERING BLAUWGRASLANDEN EN VOCHTIGE ALLUVIALE BOSSEN

- Kleinschalige boskap, afschrappen strooisel laag

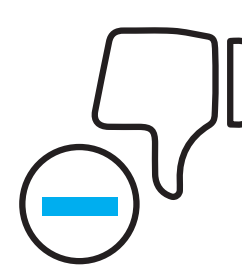
MESTSTOFFEN IN NATUUR VERMINDEREN

- Landbouwperceel wordt natuurgebied
- Landbouwperceel wordt beperkt in grondgebruik (blijvend grasland, scheurverbod, verbod aanpassing watersysteem)

Bijlage E Bijeenkomst 1: Gesprekstool Provincie Overijssel

Gesprekstool Brede welvaart in het gebied

 Positief effect

 Negatief effect

 Onbekend effect

 Punt van aandacht

 Kans

Gezondheid Welzijn					
Natuur en Milieu					
Sociale cohesie en Lokale kracht					
Bereikbare voorzieningen					
Veiligheid					
Werk en Economie					
Wonen/Ruimtelijke Kwaliteit					
Erfgoed en Identiteit					

Bijlage F Bijeenkomst 2: opzet

SEIA gesprekstool Lemselermaten – Bijeenkomst 2

Doel: Ophalen welke oplossingen stakeholders in het gebied zien voor de belangrijkste aandachtspunten, die voortkomen uit de eerste bijeenkomst.

Wie: 20-25 deelnemers; vertegenwoordiging agrariërs, terreinbeherende organisaties, recreatie, natuurorganisaties, mkb, overheden, inwoners, cultuurhistorie.

Waar: Cultuurhuis Rossum

Datum: woensdag 28 november: 12:30 – 15:00 uur

Beschrijving: Tijdens de eerste bijeenkomst gebruikten we de aangereikte gesprekstool om de verwachte impact van de natuurherstelmaatregelen op brede welvaartsthema's in kaart te brengen. Uit de opbrengst van de eerste bijeenkomst zijn de belangrijkste aandachtspunten geselecteerd, die nu uitgangspunt zijn voor het gesprek over mogelijke oplossingen. De deelnemers bespreken met elkaar elk aandachtspunt aan de hand van de volgende vragen:

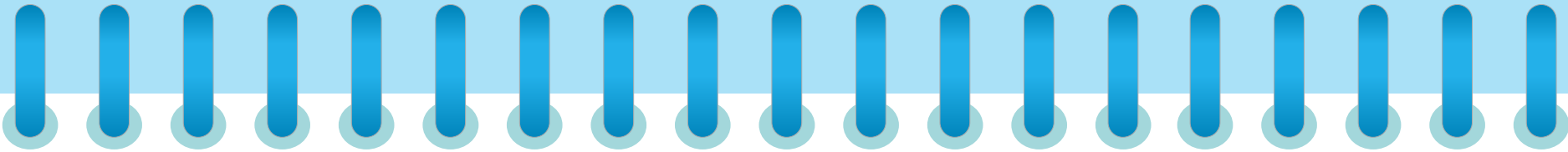
- Welke aanvullingen hebben jullie bij dit aandachtspunt?
- Welke oplossingen zien jullie?
- Wie heeft welke rol in deze oplossingen?

We gebruiken een interactieve methode om de deelnemers in groepen met elkaar in gesprek te laten gaan. De deelnemers voeren zelf het gesprek aan de hand van de gesprekstool met instructie, de onderzoekers lopen rond voor hulp en toelichting waar nodig. We hebben voor elke tafel een factsheet van het gebied beschikbaar, die we aanreiken op het moment dat deelnemers data nodig hebben als voeding voor het gesprek dat zij voeren.

Planning:

12:30	Lunch
12:45	Start en uitleg agenda (Provincie Overijssel)
12:50	Korte terugkoppeling resultaten bijeenkomst 1
13:00	Introductie Gesprekstool (Het PON & Telos)
13:15	Ronde 1: 1 à 2 aandachtspunten bespreken
14:00	Korte pauze
14:10	Ronde 2: 1 à 2 aandachtspunten bespreken
14:55	Afsluiting en vooruitblik verdere verloop proces (Provincie Overijssel)

Bijlage G Bijeenkomst 2: Gesprekstoel Het PON & Telos

AANDACHTSPUNT: VEILIGHEID

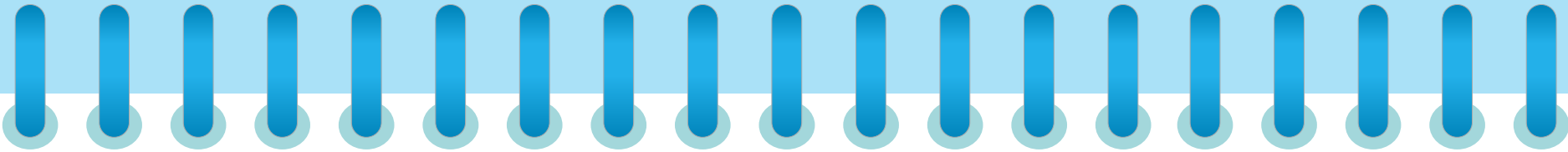
- *Drugsdealers in het gebied, zijn nu al aanwezig*
- *Illegale dumpingen door extensiever gebruik van grond en eigendom*
- *Vestiging wolf*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

Houd rekening met emotionele veiligheid, je vraagt heel veel van de omgeving

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

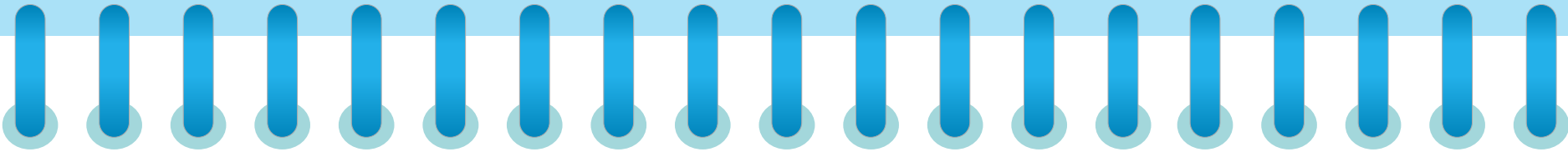
AANDACHTSPUNT: WATER

- *Effect op kwaliteit van woning (vernatting, schimmelvorming in kelders en kruipruimtes)*
- *Eiken en andere flora verdwijnen mogelijk door de vernatting*
- *Meer kans op ziektes bij rundvee, reeën, hoefdieren*
- *Kwaliteit ruwvoer wordt minder als het natter is, meer kans op muggen bij stilstaand water*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

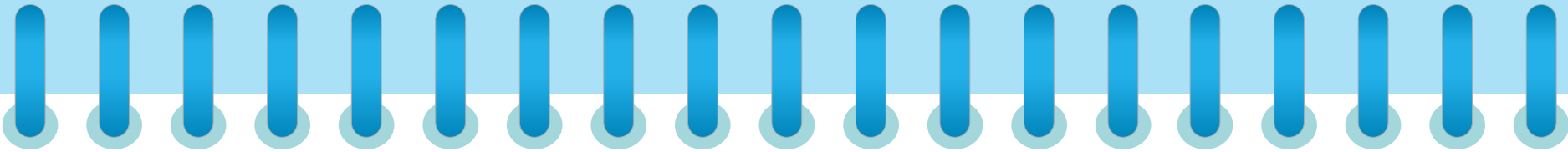
AANDACHTSPUNT: GEMEENSCHAP

- *Toekomstig welzijn en gezondheid voor individuele bewoners (jarenlange onzekerheid, stress, frustratie)*
- *De onzekerheid en onwetendheid veroorzaakt onrust in de buurt*
- *Kans dat mensen vertrekken door leefbeperking*
- *Zorg dat een lokale sociale activiteit, zoals klootschieten door kan gaan*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

AANDACHTSPUNT: LOKALE ECONOMIE

- *Gebrek aan verdienmodel voor boeren*
- *Onevenredige verdeling van grond of nieuwe bedrijfsvoering onder agrarische ondernemers*
- *Gebrek aan toekomstperspectief voor bewoners*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

Wie gaat het gebied onderhouden?

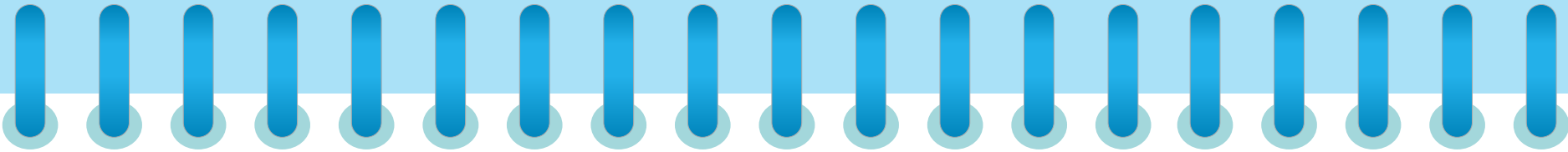
WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

Collectief verdelen over de boeren, niet diegenen die het hardst roepen, opbrengst of mogelijkheden verdelen.

Besteed onderhoud uit aan lokale bewoners/ondernemers.

Zorg voor een goede vergoeding. Houdt voldoende grasland ter voorkoming van uitspoeling.

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

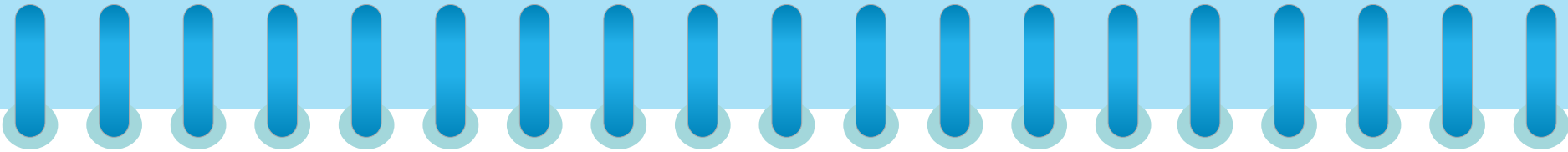
AANDACHTSPUNT: MARKTWERKING

- *Er is te weinig (of te dure) grond om mee te compenseren*
- *Kapitaalvernietiging bij LBV: nieuwe stallen verdwijnen, intensieve teelten aan randen blijven*
- *Stimuleert verkeerde teelt zoals lelies*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

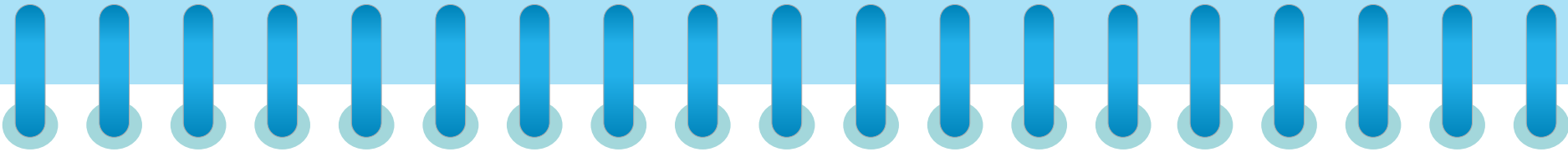
AANDACHTSPUNT: PROCES OVERHEID

- *Het proces duurt te lang waardoor ondernemers geen veranderingen doorvoeren*
- *Uitbreiding of verandering wordt bemoeilijkt door de onduidelijkheid*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

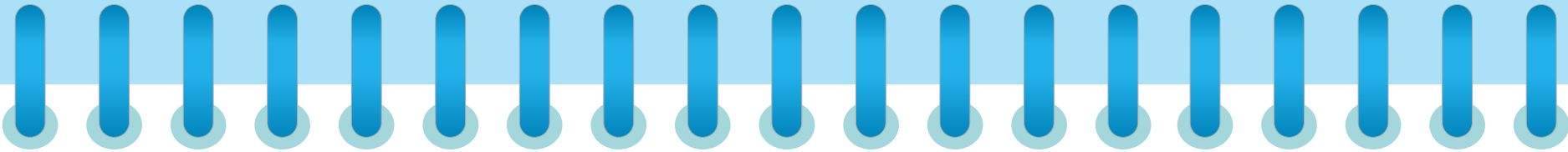
AANDACHTSPUNT: ANDERE OPGAVEN

- *Het Natura-2000 gebied staat de komst van de rondweg mogelijk in de weg, terwijl dit nodig is voor de verkeersveiligheid*
- *Heeft het Natura-2000 gebied en de rondweg ook nog effect op komst van een munitiedepot?*
- *Heeft de vernatting effect op de nabijgelegen drinkwatervoorziening en vice versa?*

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

AANDACHTSPUNT: GEBIEDSIDENTITEIT

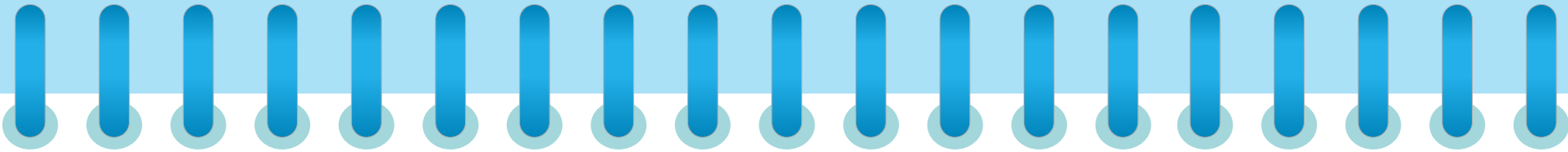
- *Identiteit van het gebied behouden*
- *Vroeger waren er veel kleine maatjes (weilanden). Past misschien bij natuurbeheer maar moet wel gewaarborgd zijn.*
- *Bewaak landschappelijke waarde er zijn meer waarde dan ecologie*
- *Heb aandacht voor natuur- en cultuurhistorische waarde*

WAT ZIJN DE WAARDEN EN IDENTITEIT VAN HET GEBIED?

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

AANDACHTSPUNT: VERBINDING NATUURGEBIED

- *Natuurgebied "leeft" niet in het dorp*
 - *Natuurgebied is nu niet open en onbekend bij inwoners*
-

WAAROM IS DIT EEN AANDACHTPUNT?

ZIJN ER NOG AANVULLINGEN BIJ DIT AANDACHTSPUNT?

WELKE OPLOSSINGEN ZIEN JULLIE?

Verbinding versterkt door gebied meer open te stellen

Laat de bewoners visueel zien wat het resultaat van de PIP moet zijn

WAT EN WIE IS NODIG VOOR DEZE OPLOSSINGEN?

OPGERICHT IN
1947

GEVESTIGD IN
TILBURG

KENNISONDERNEMING

STICHTING ZONDER WINSTOOGMERK

AANTAL MEDEWERKERS

35

INTENSIEVE SAMENWERKINGEN

MET UNIVERSEITEN EN ANDERE
KENNISINSTELLINGEN

EXPERTISE

- > PARTICIPATIE & GOVERNANCE
- > WOON- & LEEFOMGEVING
- > DUURZAAMHEIDSTRANSITIES
- > SOCIAAL DOMEIN & ARBEID
- > CULTUUR & ERFGOED
- > DUURZAAMHEIDSIMPACT
- > DATA EN METHODEN

ONZE OPDRACHTGEVERS

- > PROVINCIES
- > GEMEENTEN
- > ZORG- EN WELZIJNSINSTELLINGEN
- > FONDSSEN
- > BANKEN

HET
pon | telos

Over Het PON & Telos

Maatschappelijke besluitvorming verbeteren

Wij zijn een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. We zijn van data, feiten en cijfers, maar geven die altijd een gezicht. Waarbij iedere stem telt. Voorkeuren en meningen halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzaamheid: de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven, nu en in de toekomst.

Met een multidisciplinair en creatief team van bijna 35 adviseurs en onderzoekers werken we vooral voor lokale en regionale overheden in Nederland (met een sterke kennispositie in Noord-Brabant), maar ook voor corporaties, banken, zorg- en welzijnsinstellingen, fondsen en maatschappelijke organisaties. We werken daarbij intensief samen met universiteiten en andere kennisinstellingen en zijn officieel partner van Tilburg University. Met onze kennis en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
+31 (0)13 535 15 35
info@hetpon-telos.nl
hetpon-telos.nl